

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE A ANDRAGOGIKY

**„Neviditelní“ Romové – úspěšné
začlenění do společnosti**

Invisible Roma - successful integration into society

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.

Vypracovala: Bc. Romana Lukášová

Olomouc 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, ze kterých jsem čerpala.

V Olomouci dne 25. 3. 2013

Romana Lukášová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu PhDr. Danielu Topinkovi, Ph. D. za ochotu, podnětné vedení a cenné rady, které mi poskytl během zpracování této diplomové práce. Také děkuji Mgr. Markétě Lukášové za jazykovou korekturu.

Anotace

Diplomová práce pojednává o problematice začleňování Romů do majoritní společnosti. Cílem teoretické části práce je vymezení konceptu sociální exkluze a popsání jeho dimenzí, dále objasnění konceptu sociální inkluze v rovině vědecké, která čerpá z odborné literatury, a v rovině normativní, vycházející z integrační politiky vlády České republiky. Součástí teorie je také základní popis místa výzkumu, neboť bylo vybráno záměrně kvůli nepříznivým ekonomickým a životním podmínkám, zejména vysoké nezaměstnanosti.

Empirická část popisuje výzkum realizovaný ve městě Bruntál, jehož cílem je nalézt mapy začleňování zdejších Romů. Hlavní výzkumná otázka se zaměřuje na jednotlivé faktory ovlivňující začlenění Romů do majoritní společnosti. K dosažení vymezeného cíle zkoumání byl použit kvalitativní přístup šetření s designem zakotvené teorie. Výzkumnou techniku sběru dat představuje narativní rozhovor s kombinací polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčové pojmy: koncept sociální exkluze a sociální inkluze, mapy úspěšného začleňování Romů, Bruntál

Abstract

The thesis deals with the issue of inclusion of Roma into mainstream society. The theoretical part of the work is the definition of the concept of social exclusion and describes its dimensions, further clarification of the concept of social inclusion at the level of science that draws from literature, and in normative terms, based on the integration policy of the Government of the Czech Republic. Part of the theory is also a basic description of the research because it was deliberately chosen because of adverse economic and environmental conditions, particularly high unemployment. The empirical part describes the research carried out in Bruntál, whose aim is to find maps of local Roma inclusion. The main research question focuses on the factors affecting the integration of Roma into mainstream society. To achieve the objectives defined exploring qualitative approach was used to survey design grounded theory. Research technique of data collection is a narrative interview with a combination of semi-structured interview.

Key concepts: the concept of social exclusion and social inclusion, the map successful Roma inclusion, Bruntál

Obsah

Úvod	8
1. Sociální exkluze	10
1. 1. Vymezení sociální exkluze	10
1. 2. Koncept sociální exkluze	11
1. 3. Dimenze sociální exkluze	15
2. Sociální inkluze	17
2. 1. Vymezení sociální inkluze.....	17
2. 2. Koncept sociální inkluze.....	18
2. 3. Dimenze sociální inkluze.....	21
2.4. Integrovaná politika vlády České republiky	22
2. 5. Romská národnostní menšina v České republice	25
3. Město Bruntál.....	27
3.1. Geografické vymezení.....	27
3. 2. Demografické vymezení	28
3. 3. Historie města	28
3. 4. Výčet sociálních služeb pro menšiny	30
3. 4. 1. Liga o. s.....	30
3. 4. 2. Open House	30
3. 4. 3. Agentura pro sociální začleňování.....	31
3. 4. 4. Help – in o. p. s.....	31
3. 4. 5. DROM	32
Shrnutí.....	32
4. Metody výzkumu.....	34
4. 1. Cíle výzkumu a hlavní výzkumná otázka	34
4. 2. Výzkumné strategie	35
4. 2. 1. Kvalitativní přístup výzkumu	35
4. 2. 2. Výzkumný design zakotvené teorie	36
4. 3. Metody sběru dat	39
4. 3. 1. Narativní rozhovor.....	39
4. 3. 2. Polostrukturovaný rozhovor	41
4. 3. 3. Otevřené pozorování.....	41
4. 3. 4. Terénní poznámky	41

4. 4. Vzorkování.....	42
4. 4. 1. Cílová skupina	43
4. 5. Realizace výzkumu.....	45
4. 6. Proveditelnost výzkumu a zajištění kvality dat	46
4. 7. Etické otázky.....	46
5. Výsledky analýzy dat	48
5. 1. Kódování.....	48
5. 1. 1. Výchova	48
5. 1. 2. Důraz na vzdělání	50
5. 1. 3. Chození do zaměstnání	51
5. 1. 4. Vazby k majoritě	52
5. 1. 5. Shrnutí.....	52
5. 2. Konstruování teorie	53
5. 3. Shrnutí	56
Diskuze	58
Závěr	60
Použitá literatura a další zdroje	61
Internetové zdroje:	63

Úvod

Koncem 90. let minulého století ovládl sociální politiku EU koncept sociální exkluze, který nahradil do té doby dominující, avšak ne tak obsáhlý koncept chudoby. Důvodem bylo přesunutí pozornosti společenských nerovností z roviny vertikální na rovinu horizontální. Přesněji řečeno vyloučení některých osob již nebylo možné popisovat mírou materiálních dispozic, ale jejich samotným postavením „uvnitř“ nebo „vně“ společnosti.¹ Tématem sociální exkluze a její multidimenzionalitou projevující se ve všech oblastech života jedince, se zabývá množství odborných prací a výzkumných šetření. Nejčastěji se zaměřují na zástupce romské menšiny a jejich sociální vyloučení, co však bývá poněkud opomíjeno, je zkoumání jejich sociální inkluze a integrace.

Obdobně jako tomu bylo v minulosti u konceptu chudoby, je i koncept sociální exkluze v posledních letech pozvolna vytlačován novým diskursem sociální politiky EU – koncepty sociální inkluze a sociální koheze. Nejednotnost názorů na používání těchto pojetí, a to jak na poli akademické půdy, tak v sociální politice, ukazuje nejen na jejich návaznost, ale i na důležitost původního pojmu sociální exkluze pro lepší pochopení a výklad konceptů sociální inkluze a koheze. Někteří autoři věří, že přijetí konceptu sociální inkluze umožňuje politickým elitám zastírat ostatní centrální problémy společnosti a zbytečně neupozorňovat na rostoucí nerovnosti. Jiní autoři naopak vnímají používání konceptu sociální exkluze za výhodné, neboť nechává vyniknout nutnou potřebu integrace společnosti jakožto způsob, jak utvářet vnitřní solidaritu určité skupiny, lokality nebo národu.²

V této diplomové práci se na sociální inkluzi budeme dívat jak ze strany vědců a politiků, jenž utváří obsah těchto konceptů, tak ze strany samotných aktérů sociálního začlenění, kteří si sami volí určité životní strategie. Tyto mapy sociálního začlenění budou stěžejní pro empirickou část práce, zabývající se úspěšným začleňováním Romů do majoritní společnosti ve městě Bruntál na severu Moravy.

Práce je strukturována do dvou hlavních celků, z nichž první se opírá o teoretická východiska zvoleného tématu, představuje koncept sociální exkluze s jeho

---

¹ MAREŠ, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, roč. 36, č. 3, s. 3.

² MAREŠ, P., T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, s. 271–294.

jednotlivými dimenzemi a koncept sociální inkluze, na který nahlíží rovinou vědeckou, vycházející z odborné literatury a normativní, kde pojednává o předmětu zkoumání z hlediska integrační politiky vlády ČR. Uvedené koncepty mají původ v zahraničí, proto teoretický základ vychází z větší části z cizojazyčné literatury. Na našem území se zejména sociální exkluzí zabývají antropologové ze Západočeské univerzity v Plzni (Hirt, Jakoubek, Jakoubková - Budilová) a sociologové z Masarykovy univerzity v Brně (Mareš, Sirovátka). Doplněny jsou základní údaje města Bruntál, který byl vybrán jako místo realizace výzkumu. Druhá část práce je zaměřena na provedení výzkumu, kdy popisuje zvolenou metodologii sběru dat, analýzu dat a prezentuje výsledky výzkumu.

Cíl výzkumu je orientován na mapy úspěšného začleňování Romů do majoritní společnosti v Bruntále. Dílčím cílem je rovněž samotné poukázání na existenci integrovaných Romů ve zmíněném městě, neboť místo realizace výzkumu bylo zvoleno záměrně kvůli vysokému procentu nezaměstnanosti, které značně ovlivňuje život zdejších lidí. Získané informace mohou být prospěšné pro rozšíření povědomí bruntálských občanů o místním romském etniku.

Vzhledem k tomu, že výzkumná otázka zjišťuje faktory ovlivňující mapy začlenění, k dosažení cíle práce byl vybrán kvalitativní přístup šetření s výzkumným designem zakotvené teorie, která *„ukazuje, jak změny podmínek ovlivňující jednání nebo interakci vedou ke změněným reakcím aktérů.“*³ Data byla sbírána technikou narativního rozhovoru a kombinována polostrukturovaným rozhovorem.

---

³ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 86.

1. Sociální exkluze

1. 1. Vymezení sociální exkluze

Sociální exkluze tradičně souhrnně označuje konkrétní mechanismy (a taktéž jejich důsledky) objevující se v rozličných podobách snad ve všech časově i prostorově vymezených společnostech. Marginalizace⁴ nebo exkluze osob byla v minulosti účinným nástrojem sociální kontroly pro porušitele norem, cizince či osoby odlišné svou jinakostí, neboť ústřední společnost tak byla vedena ke sdílené identitě, vnitřní kohezi a integritě. V dnešní době však exkluze úlohu sdílené identity a vnitřní koheze majoritní společnosti neplní, spíš naopak. Nadále sice určuje, kdo do jaké části společnosti patří, více však poukazuje na riziko odcizení a stupňování nepřátelství početných skupin vylučovaných z fyzického nebo sociálního prostoru, popřípadě absenci jejich práv a šancí, které by s touto kolektivitou měli sdílet. Mareš a Sirovátka navíc zmiňují oslabenou funkci sociální exkluze (vnímanou jako mechanismus sociální kontroly). Ta díky rostoucímu počtu rozmanitých subkultur umožňuje změnu identit, protože nevyloučeným jedincům nabízejí ve svém společenství identitu alternativní.⁵

Sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají zhoršený přístup k institucím a službám, zároveň jsou vyloučeni ze společenských sítí a mají omezený počet kontaktů na vertikální úrovni mimo vyloučenou lokalitu. Sociálně exkludované osoby obvykle nemají pouze jeden problém, základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů vedoucích k životní krizi (nemoc, nezaměstnanost, problémy dětí ve škole, platební neschopnost apod.). S postupným propadem je těžké odhalit původní příčinu dopadu i jeho následek.⁶

---

⁴ Marginalizace (původně pauperizace – z lat. pauper = ubohý) je proces, během kterého dochází k relativnímu či absolutnímu chudnutí části obyvatel v určité společnosti. Objevovala se již v průběhu průmyslové revoluce (zakladatelé marxismu v ní viděli předpoklad pro sociální revoluce). Dnes se kvůli větší nezaměstnanosti a přílivu migrantů používá spíš termín marginalizace, neboť lépe vyjadřuje vykořeněnost a sociální bezbrannost vyloučených. Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. s. 592.

⁵ MAREŠ, P., T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, s. 271–294.

⁶ *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-014-8. s. 7.

1. 2. Koncept sociální exkluze

Ve známém spisu *Citizenship and Social Class* z roku 1949 se T. H. Marshall zabývá třídní integrací bohatých a chudých. Politicko – právní rovnost lidí byla autorem doplněna rovností sociální, která měla být naplňována ekonomicko – sociálními právy. Kniha má sice v dnešní době již přes 60 let od svého vydání, stále však nepřestává platit, že bez politických práv se práva sociální ocitají v ohrožení.⁷ Taktéž sociolog Lockwood se zabývá analýzou tříd a statusů, neboť je podle něj velice důležitá pro vysvětlení sociální integrace. Současně podotýká, že jedním z důvodů, proč byla sociální stratifikace ústředním tématem sociologie, je její důležitost při vysvětlování a měření sociálního řádu a konfliktů. Poskytuje totiž odpovědi na otázku za jakých podmínek je nerovnost tolerována nebo zamítnuta. Pohybování se v rámci sociální hierarchie („kasty“) může více či méně vyjadřovat aktivní protest vůči převládajícímu řádu, nemusí to ale znamenat, že ve stavech třídního konfliktu nelze nalézt značné zóny mezitřídní solidarity.⁸

Pojetí sociální exkluze se stalo ústředním tématem debat ve Francii v 60. letech minulého století, nicméně diskurs se rozšířil až po hospodářské krizi. Jakmile ve Francii vypukla sociální a politická krize v 80. letech, začala se exkluze aplikovat na stále více typů sociálního znevýhodnění. Následná redefinice termínu tak zahrnovala nové sociální skupiny a problémy, které vedly k rozšíření tématu o nové konotace. Řeč je o rodinné nestabilitě, jednočlenných domácnostech, sociálně izolovaných, poklesu třídní solidarity atd. Z Francie se zákonitě tento diskurs rozšířil do zbytku Evropy. Roku 1989 schválila Evropská společenství (právním nástupcem se v následujícím čase stala Evropská unie) usnesení v boji proti sociálnímu vyloučení - podporování integrace a evropské solidarity.⁹

Hlavním reprezentantem diskursu sociální politiky byl až do konce 90. let minulého století koncept chudoby. Ten ale není tak obsáhlý jako následné koncepty sociální exkluze, inkluze či koheze, neboť na chudobu je dnes nahlíženo jako na jednu

---

⁷ SARTORI, G. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2011. s. 71.

⁸ LOCKWOOD, D. Civic integration and class formation. *The British journal of sociology* [online]. 1996, roč. 47, č. 3, 531 - 550 [cit. 2013-03-02]. ISSN 1468-4446. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/591369?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21101752822291>.

⁹ SILVER, H. Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International labour review*. 1994, roč. 133, 5-6, s. 531-578.

z možných příčin sociálního vyloučení.¹⁰ Pojem exkluze je podle R. Peace méně vtíravý a více flexibilní.¹¹

Upřesněním vztahu mezi koncepty chudoby a sociální exkluze se zabýval G. J. Room. Snažil se zjistit, zda je rozdíl pouze sémantický nebo sociální exkluze opravdu nabízí základ pro širokou paletu pohledů na znevýhodnění a nabízí tak nové pokyny pro tvůrce politik. V 90. letech se začalo na chudobu nahlížet jako na příliš úzce zaměřený koncept a částečně i vlivem zastánců pojetí sociální exkluze došlo k úpravě hlavních pěti prvků těchto dvou přístupů: *od finančního k multidimenzionálnímu znevýhodnění* (nízké příjmy jsou nedostatečné pro všeobecné strádání, multidimenzionální ukazatelé přímo odhalují různé aspekty znevýhodnění, navíc je důležité oddělit různé prvky strádání a vymezit jejich vztahy; *od statické k dynamické analýze*; *od zdrojů jedinců nebo domácností k místním společenstvím*; *od distribučních (nedostatek zdrojů) k relačním problémům* (nedostatečná sociální participace, nedostatek sociální integrace); *od kontinua nerovnosti ke katastrofálnímu propuknutí* (sociální exkluze s sebou nese konotaci separace a trvalosti – katastrofální diskontinuitu ve vztahu se zbytkem společnosti, např. ve vyloučených lokalitách nejsou žádné „legitimní“ příležitosti, nedostatek dobrých veřejných služeb apod).¹²

Obyvatelstvo současných států je multietnické a v této své „přirozené“ rozmanitosti riskuje ztrátu autonomie osobnosti, buď v důsledku pohlcení kulturně nediferencovaným davem, nebo hůře v důsledku nadvlády jiného etnického (náboženské, jazykové) společenství.¹³

Na exkluzi už není nahlíženo z perspektivy vertikální nerovnosti společnosti (sociální stratifikace; dole/nahoře; moc/bezmoc; bohatství/chudoba), ale přechází se k nerovnostem horizontálním (uvnitř/vně společnosti; separace/participace), neboť se objevují nové příčiny nerovnosti založené na genderu, náboženství, kultuře či etnicitě. V dnešní společnosti lze sociální vyloučení nalézt ve dvou formách.¹⁴ První plní ti lidé,

---

¹⁰ MAREŠ, P., T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, s. 271–294.

¹¹ PEACE, R. Social exclusion: A concept in need or definition?. *Social policy journal of New Zealand Te puna whakaaro* [online]. 2001, č. 16, s. 17 - 35 [cit. 2013-03-04].

¹² ROOM, G. J. Social exclusion, solidarity and the challenge of globalization. *International journal of social welfare*. 1999, roč. 8, s. 166-174.

¹³ GEERTZ, C. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 289.

¹⁴ MAREŠ, P., T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, s. 271–294.

kteří jsou na společenském dně a jsou odříznuti od hlavního proudu příležitostí. Giddens popisuje tyto příležitosti především z hlediska přístupu k práci, neboť v dnešní společnosti je s prací propojen životní standart a sebevědomí jedince. Dále je stěžejní i přístup ke vzdělání, které by bylo důležité, i kdyby nehrálo tak rozhodující roli v pracovních možnostech. Druhá forma sociální exkluze je dobrovolná („vzpoura elit“), kdy lidé z bohatších vrstev opouštějí veřejné instituce a žijí odděleně od zbytku společnosti. Exkluze není o zvyšování nerovností, ale o mechanismech, které vyřazují skupiny lidí z hlavního proudu společnosti.¹⁵

Koncepty chudoby a sociální exkluze mohou souviset také s rozdílnou intelektuální tradicí místa jejich vzniku. Výzkum chudoby je v moderním vědeckém pojetí pokládám za anglosaský, konkrétně britský produkt 19. století. Je úzce spojen s liberální vizí společnosti, podle které byla společnost viděna jako masa jedinců zabývajících se soutěží v rámci trhu. Cílem sociální politiky je tedy zajištění dostatečných prostředků každé osobě, aby byla schopna přežít v tomto konkurenčním prostředí. Na druhé straně je pojem sociální exkluze, pravděpodobně původem z francouzské tradice sociální analýzy. Společnost je zde viděna z perspektivy statusové hierarchie nebo počtu kolektivů vzájemně provázaný právy a povinnostmi zakořeněnými v širším morálním řádu. Úkolem sociální politiky je opětovné začlenění osob do společnosti.¹⁶

„Neschopnost vyloučených efektivně participovat na ekonomickém, politickém, kulturním a sociálním životě společnosti totiž není jen jejich osobním rizikem, ale představuje i riziko pro společnost. Vede totiž k odcizení se vylučovaných hlavnímu proudu společnosti, jeho hodnotám a institucím.“¹⁷ Obě formy sociálního vyloučení představují stejnou hrozbu pro obecnou solidaritu a vnitřní integritu společnosti. Je to také proto, že má tendenci sama sebe reprodukovat.¹⁸

Zajímavý pohled na sociální vyloučení podává Hilary Silver, která vymezila tři paradigmatu sociální exkluze na základě rozličných pojetí sociální integrace (rozlišuje teoretické perspektivy, politické ideologie i národní diskurzy). Každé toto paradigma vysvětluje sociální vyloučení z jiné úrovně (ekonomické, politické, kulturní, sociální), zahrnuje tak tedy teorie občanství, stejně jako etnické nerovnosti, chudobu či

---

¹⁵ GIDDENS, A. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001. s. 89 – 95.

¹⁶ ROOM, G. J. Social exclusion, solidarity and the challenge of globalization. *International journal of social welfare*. 1999, roč. 8, s. 166-174.

¹⁷ DUFFY in MAREŠ, P., T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, s. 271–294.

¹⁸ GIDDENS, A. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001. s. 89 – 95.

dlouhodobou nezaměstnanost. Jedná se o paradigma solidarity, specializace a monopolu.¹⁹

Paradigma solidarity vychází z francouzské republikánské tradice. V tomto pojetí exkluze nastává tehdy, když v sociální vazbě mezi jednotlivcem a společností dojde k selhání solidarity. „*Národní konsensus, kolektivní svědomí nebo obecná vůle váže jedince k větší společnosti prostřednictvím vertikálně a vzájemně propojených zprostředkovatelských institucí.*“²⁰ Opačným procesem exkluze je integrace a proces dosažení této integrace je nazýván jako inkluze. Důležité je posilování skupinové solidarity.²¹

Paradigma specializace vychází z angloamerického liberalismu, kde je exkluze považována za důsledek specializace: sociální diferenciací, ekonomické dělby práce a oddělení sfér. To předpokládá odlišnost osob, jež vede ke specializacím na trhu a v sociálních skupinách. Specializované sociální struktury jsou samostatné, konkurenční, což ovšem nemusí předpokládat existenci nerovných sfér. Mezi skupinami tak dochází k výměně a vzájemné závislosti. Ty jsou tvořeny dobrovolně jejich jedinci a jednotlivé spolenectví skupin odráží jejich zájmy a přání. Toto vše vede ke kulturní a politické pluralitě. Jedinec nemůže být vyloučený v každé skupině/sféře. Specializace chrání svobodu a může být efektivní tak dlouho, dokud má vyloučený práva pohybovat se přes hranice. Sociálně vyloučeným se tedy jedinec stává, jestliže mu je znemožněna participace v systému výměn. Jednotlivé skupiny, trh a stát by měli chránit práva jedince, aby bylo zabráněno diskriminaci, jakožto formě exkluze tohoto paradigmatu.²²

Paradigma monopolu je založeno na tradici evropské levice a vidí exkluzi v důsledku formování monopolních skupin. Sociální řád je vnímán jako donucovací s hierarchicky mocenskými vztahy. Vyloučení vzniká ze sepětí třídy či statusu a slouží zájmům členů skupiny. Ono sociální „uzavření“ vzniká v případě, že instituce a kulturní rozdíly vytvoří hranice, které ostatní osoby drží mimo ně proti jejich vůli a taktéž slouží k udržování nerovností. Exkludovaní jsou ovládaní outsideři. Tyto procesy sociálního

---

¹⁹ SILVER, H. Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International labour review*. 1994, roč. 133, 5-6, s. 539. (překlad autorky).

²⁰ Tamtéž, s. 541.

²¹ SILVER, H. Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International labour review*. 1994, roč. 133, 5-6, s. 541. (překlad autorky).

²² Tamtéž, s. 542. (překlad autorky).

uzavření jsou nejvíce patrné v členění na trhu práce (např. mezi jednotlivými státy, lokalitami, podniky nebo sociálními skupinami).²³

Na závěr je nutné si uvědomit, že paradigmaty jsou pouze ideály. Ve skutečném světě si totiž rozdílné společnosti a kultury definují svá členství vlastními způsoby.²⁴

Reálné je ovšem rozdělení diskurzu sociální exkluze podle Levitase, který uvádí rozdílné přístupy sociální politiky. Jedná se o *redistributivní diskurs*, který slouží k vymícení chudoby prostřednictvím dávek sociálního zabezpečení. Dále *integrativní diskurs* posilující integraci skrze placené zaměstnání, zvyšující zdroj příjmů a oslabující sociální izolaci. Posledním je *morální diskurs* odkazující na morální a kulturní charakteristiky osob. Cílem sociální politiky je resocializace těchto jedinců například pomocí intervence sociálních pracovníků.²⁵

1. 3. Dimenze sociální exkluze

Jak bylo výše zmíněno, sociální exkluze má multidimenzionální charakter a v souladu s tímto faktem je navrhováno rozličné spektrum jednotlivých dimenzí. Například Percy – Smith rozlišuje dimenzi *ekonomickou* (dlouhodobá nezaměstnanost, příjmová chudoba), dimenzi *sociální* (rozpad manželství nebo tradiční domácnosti, sociální izolace, bezdomovectví, sociálně patologické jevy, brání sdílet určité sociální statusy), dimenzi *politickou* (upírání politických práv, ale i základních lidských práv, neschopnost participace), dimenzi *komunitní* (nedostupnost služeb, poničené prostředí i obydlí), dimenzi *individuální* (fyzický či mentální handicap, nedostatečné vzdělání, oslabené či ztracené sebevědomí a sebeúcta), dimenzi *skupinovou* (zhuštěný výskyt charakteristik sociálního vyloučení), dimenzi *prostorovou* (koncentrace vyloučených v místech kumulace rizikových vlivů bez vhodné kvality života).²⁶ Důležitou vlastností dimenzí je jejich vzájemná provázanost, ovlivňování a podmiňování.

Mareš se ve výčtu dimenzí sociální exkluze shoduje s Percy – Smith v dimenzi ekonomické, sociální a politické, a přidává k nim vyloučení (dimenzi) *kulturní*

---

²³ SILVER, H. Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International labour review*. 1994, roč. 133, 5-6, str. 541. (překlad autorky). s. 543. (překlad autorky).

²⁴ SILVER, H. Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International labour review*. 1994, roč. 133, 5-6, s. 544 – 545. (překlad autorky).

²⁵ MAREŠ, P., T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, s. 271–294.

²⁶ Tamtéž.

(odepření práva participovat na kultuře společnosti – sdílení kulturního kapitálu, vzdělanosti či hodnot), dále vyloučení z *bezpečí* a vystavení většímu riziku týkající se životního prostředí, vyloučení z *mobility* ve fyzickém prostoru a vyloučení *symbolické* (stigmatizace vyloučených, vyčlenění exkludovaných osob z hlavního proudu společnosti). Veškeré dimenze sociální exkluze souvisí rovněž se snahou nalézt určité indikátory umožňující identifikovat vylučované osoby.²⁷

---

²⁷ ŠIMÍKOVÁ, I., VAŠEČKA, I. a kol.: *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 1. vyd..Brno: Barrister and Principál 2004. str. 13.

2. Sociální inkluze

Jako jeden ze základních mechanismů překonání sociální exkluze je v současné době chápána sociální inkluze skrze občanství a občanská práva. Někteří sociologové poukazují na fakt, že při včleňování lidí do společnosti jakožto občanů, se jich to týká jako jedinců a nikoliv jako členů sociálních skupin. (Např. exkluze etnické menšiny je způsobena odmítnutím jejich kolektivních (kulturních) práv, začlenění pak nelze řešit jen díky nediskriminování, ale pouze uznáním právě jejich kulturních práv.)²⁸ Základní podmínkou pro úspěšnou politiku romské integrace je především aktivní účast Romů při její tvorbě, implementaci i evaluaci. „*Jedině tak lze dosáhnout toho, že vytvořené politiky vycházejí z aktuálních potřeb této cílové skupiny a respektují i její hodnoty a zvyklosti. Druhým pozitivem je postupné zvyšování odpovědnosti Romů za spravování a řízení těch záležitostí, které se jich týkají.*“²⁹

V této kapitole vymezíme koncept sociální inkluze ze dvou hledisek. První bude mít charakter vědecký a bude vycházet z odborných textů zahraniční i české literatury. Druhý bude mít povahu normativní, neboť bude vystupovat z integrační politiky vlády České republiky. Vzhledem k zaměření diplomové práce, bude závěr kapitoly v krátkosti věnován statistickým údajům a aktivitám romské národnosti menšiny.

2. 1. Vymezení sociální inkluze

Sociální inkluzi neboli sociální začleňování vnímá Evropská komise „*jako proces, který směřuje k umožnění plné participace na životě společnosti a k výkonu všech občanských práv.*“³⁰ Taktéž podle Giddense představuje inkluze občanství, občanská i politická práva a povinnosti, kterými by měl disponovat každý člen společnosti. Současně prezentuje také příležitosti a veřejnou angažovanost. Začleňování však musí fungovat v celé společnosti, nejen v pracovní sféře (práce přináší pocit stability, určuje životní směr, přispívá k bohatství společnosti), neboť mnoho lidí nemůže být součástí aktivní pracovní síly a navíc společnost dominující pracovní

---

²⁸MAREŠ, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, roč. 36, č. 3, s. 285-297.

²⁹VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. s. 18.

³⁰ŠIMEK, M. *Podpora zaměstnatelnosti znevýhodněných skupin obyvatel v České republice: nové přístupy a jejich efekty*. 1. vyd. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2010. s. 33.

etiketou je často pro život místem nepřítlačlivým.³¹ Zároveň je důležité si uvědomit, „že integrace probíhá tehdy (a výhradně tehdy), jestliže ji přijímají a považují za žádoucí ti, kteří jsou integrováni. Není-li tomu tak, pak integrace neprobíhá.“³²

V rámci Evropské unie došlo k povýšení tématu romské integrace, v současné době se jím zabývají všechny evropské instituce. Dne 5. dubna 2011 vydala Evropská komise sdělení, aby členské státy do konce téhož roku vypracovali nebo zrevidovali své národní strategie romské integrace a daly je k nahlédnutí Komisi. Ta měla čas je do jara 2012 vyhodnotit a podat o nich zprávu Evropskému parlamentu a Radě. Česká republika poskytla vládou schválené dokumenty *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013* a *Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025*. Žádnou novou koncepci integrační politiky vláda nevytvářela, neboť je postupně aktualizována ta stávající.³³

2. 2. Koncept sociální inkluze

Sociální inkluze může být interpretována (v politickém kontextu) jako agenda vhodná k facilitaci, obohacení a posílení individuální a skupinové kapacity nejméně ve třech věcech: příležitosti, reciprocitě a participaci. Tyto tři termíny se totiž neustále pohybují okolo pojetí sociální exkluze. V tom nejideálnějším případě by podle Robin Peace měli existovat politické mechanismy pro uznání, že investice a příležitosti, které jsou cenné a přístupné některým lidem, nemusí být relevantní a dostupné pro ostatní.³⁴

V konceptu sociální inkluze hrají důležitou roli primordiální a občanské principy, které však mají odlišnou míru pozitivní konotace. Občanské principy se váží k občanství, k občanské společnosti. Ta je definována jako společnost lidí, kteří si jsou rovni před zákonem, jejichž zájmy a principy vychází z prostředí občanské společnosti, které jsou pro politickou moc daného státu normativní. Je to tedy souhrn institucí, organizací a jedinců v prostředí mezi rodinou, státem a trhem, kde se lidé můžou

---

³¹ GIDDENS, A. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001. s. 96

³² SARTORI, G. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2011. s. 74.

³³ VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. s. 10.

³⁴ PEACE, R. Social exclusion: A concept in need or definition?. *Social policy journal of New Zealand Te puna whakaaro* [online]. 2001, č. 16, s. 33 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <http://www.msd.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/publications-resources/journals-and-magazines/social-policy-journal/spj16/16-pages17-36.pdf>. (překlad autorky).

dobrovolně sdružovat s cílem prosadit své zájmy a principy.³⁵ „Scott (1994) popisuje problém z opačného pohledu, když používá pojmů elitní (status občana je vyhrazen jen těm, jejichž podmínky života ho naplňují – umožňují jim jednat jako občané) a univerzální občanství. V obsahu pojmu sociální exkluze je totiž zabudován nejen předpoklad o vyloučení z občanství odepřením výkonu občanských práv (diskriminace), ale i ztížením schopnosti dostát občanským povinnostem, popřípadě i vzdání se těchto práv a povinností. Chudoba tak skrze exkluzi mění univerzální občanství v občanství elitní.“³⁶

Antropolog Geertz vidí hnací sílu populace v moderních státech ve dvou základních, na sobě závislých, a zároveň odlišných motivech. Je to zejména touha po uznání jedince jakožto zodpovědného činitele (veřejně uznaná identita, sociálně stvrzená), jehož přání, názory a žádosti mají určitou váhu; a také touha po vytvoření výkonného a dynamického moderního státu (zvýšení pokroku, životního standartu, zlepšení sociální spravedlnosti, úspěšnosti mezi ostatními státy světa atd.). Tyto dva motivy jsou silně propojeny, protože občanství se v opravdu moderním státě stává nejobecněji dosažitelným potvrzením osobní důležitosti. Ve skutečnosti je toto propojení charakterizováno napětím mezi motivy, které plní funkci dynamiky národního vývoje společnosti a současně je jednou z jeho největších překážek. V moderních státech však zůstává národní sebeuvědomění stále semknuto s otázkami krve, rasy, jazyka, místa, náboženství a tradice.³⁷

„Podle některých autorů je koncept sociální exkluze užitečný tím, že upozorňuje na potřebu integrace vytvářející vnitřní solidaritu větších celků – lokalit, skupin, národů, ras, což je proces, který má sociální politika posilovat.“³⁸ Solidarita odkazuje k subjektivním pocitům spjatých se začleňováním, jež zažívají jedinci ve vztahu k příslušníkům vlastní společenské skupiny. Samotná solidarita je důležitým faktorem pro národ. Ten vzniká ze skupin lidí, jejichž členové sdílejí určité kvalitativní vlastnosti, znaky a kolem nich utváří svou solidaritu. Takový vývoj národa může být z hlediska začleňování chápán jako proces poznávání a vytváření nových okrajových skupin

---

³⁵ MALINA, J. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3884 – 3885.

³⁶ MAREŠ, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, roč. 36, č. 3, s. 293.

³⁷ GEERTZ, C. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 287 – 288.

³⁸ SILVER IN MAREŠ, P. a T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2. s. 276.

s nárokem na solidaritu. V důsledku vývoje společnosti (územní expanze, imigranti, globalizace) se pochopitelně zvyšuje potřeba na rozšíření solidarity propojující hlavní skupinu. Inkluze je tedy, v tomto pojetí solidarity, definována jako proces začleňování dříve vyloučených skupin s nárokem na solidaritu „mezního“ společenství dané společnosti. Na jedné straně odkazuje inkluze k pocíťování solidarity, netýká se pouze behaviorální participace, a na straně druhé odkazuje k meznímu společenství dané společnosti.³⁹ Mezní společenství je popsáno v definici národa u Emersona takto: „*mezní společenství – největší společenství, které, když dojde na věc, účinně ovládá loajalitu lidí a nedbá přitom ani na nároky menších komunit, které mu podléhají, ani na nároky těch, které jim napříč procházejí nebo je potenciálně včleňují do ještě většího společenství...*“.⁴⁰

Otázku, zdali je mezní společenství omezené a ohraničené či dostatečně expanzivní, aby bylo schopné pojmut celou škálu uskupení, Alexander chápe stejně obšírně jako tázání se po povaze náboženské víry. Inkluze tedy odkazuje k proměně statusu solidarity a současně míra, v důsledku které je jedincům umožněno cítit se jako plnoprávní členové mezního společenství, definuje rozsah jejich „začlenění“. Zároveň šíře inkluze může být měřena podle toho, nakolik se mezní společenství stává více „občanštější“ a přitom méně „primordiální“.⁴¹ Tento primordiální princip chápe Geertz jako vazbu, „*kteřá pramení z „danosti“ – nebo přesněji předpokládaných „daností“, vzhledem k tomu, že se tyto záležitosti zase nevyhnutelně týkají kultury – sociální existence: okamžitá blízkost a hlavně rodové vztahy, ale kromě nich také danost, která vychází z faktu, že se člověk narodí do určité náboženské komunity, mluví určitým jazykem, či dokonce nářečím určitého jazyka, a zachovává konkrétní společenské zvyky.*“⁴² Alexander tyto primordiální vazby charakterizuje jako zdánlivě přirozené, jež strukturují solidaritu např. k rase, území, příbuzenství atd. Podle toho, jak moc sdílejí lidé jakýkoliv z těchto rysů, tak silné budou bezprostřední a emocionální vazby pocíťovat. Primordiální pouta by měla být nutně omezena na minimum.⁴³

---

³⁹ ALEXANDER, J. C. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. s. 17 – 18.

⁴⁰ EMERSON IN GEERTZ, C. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 287.

⁴¹ ALEXANDER, J. C. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. s. 18.

⁴² GEERTZ, C. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 200. s. 289.

⁴³ ALEXANDER, J. C. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. S. 18 – 19.

Podobně jako Alexander, i Habermas pracuje v rámci konceptu sociální inkluze s pojmem solidarity, neboť integraci společnosti nelze vysvětlit pouze na základě instrumentální formy sociálního jednání. Tento typ jednání je podle filozofie Habermase zaměřen na dosažení cíle, účelu nebo zisku.⁴⁴ Sociální jednání vychází z hodnot, norem a identity, kterou člověk získává v procesu socializace, neřadí se však čistě mezi instrumentální jednání. Vedle vzniku subjektů není stejně tak jednoduché vysvětlit vznik institucí, které koordinují a integrují jednání lidí, na základě instrumentálního jednání. Institucionalizace, podobně jako socializace nemá čistě instrumentální podobu, neboť předpokládá legitimizaci - sdílenou formu vědění a dorozumění. Z toho důvodu je podle Habermase důležité nahlížet na integraci společnosti z hlediska jiného než instrumentálního jednání, a sice jednání komunikativního, založeného na vzájemném dorozumění sociálních aktérů. V tomto duchu porozumění rozlišuje mezi sociální a systémovou integrací společnosti. Sociální integrace je rozuměna v rámci institucionálních strategií, které koordinují jednání sociálních aktérů skrze jazykově zprostředkované formy vědění, dorozumívání a solidarity. Naopak systémová integrace společnosti koordinuje jednání sociálních aktérů prostřednictvím instituce peněz, administrativní moci a právního řádu. Sociální ani systémová integrace se nemůže uskutečnit bez intergenerační a intragenerační reprodukce kultury a identity sociálních aktérů.⁴⁵

2. 3. Dimenze sociální inkluze

*„Woodward a Kohli (2001) rozlišují tři základní dimenze sociální inkluze, které korespondují s třemi sociálními subsystemy, tvořícími portfolio zdrojů blahobytu a sociální participace.“⁴⁶ Řadí se mezi ně politická, ekonomická a občanská dimenze. **Politická dimenze** označuje na individuální úrovni občanská práva a politickou participaci do menších kolektivit a může přesahovat až do sociálních práv. V rovině kolektivní se jedná o národní stát. **Ekonomická dimenze** sociální inkluze je uskutečňována prostřednictvím trhu práce a sociálního státu, v jehož rozmezí se taktéž*

---

⁴⁴ BLECHA, I. *Filosofie*. 4. oprav. a rozšíř.v. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 136.

⁴⁵ SZALÓ, C. Sociální inkluze a předpoklad kulturní zakotvenosti politické identity občanství. *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, roč. 9. s. 36.

⁴⁶ *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Vyd. 1. Ed. Sirovátka, T. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, 2004. s. 23.

uskutečňují sociální práva. Poslední ve výčtu dimenzí sociální inkluze uvádí Mareš **dimenzi občanskou**, která na jedné straně představuje občanskou participaci na komunitním životě a rozhodování dotýkající se našeho každodenního života, na straně druhé pak představuje možnost uplatnění sociálních práv mimo okruh národního státu. Zároveň autor poukazuje na nutnost holistického pojetí inkluzivní politiky a taktéž participaci těch, kterých se bezprostředně týká.⁴⁷

Když hovoříme o dimenzích sociální integrace, nesmíme opomenout zmínit čtyři systémy společnosti vymezené Parsonsem. „(1) *demografický a právní systém, který podporuje občanskou integraci*; (2) *pracovní trh, který podporuje ekonomickou integraci*; (3) *sociální stát podporující „sociální integraci“*; (4) *osobnostní, rodinné a komunitní systémy, které podporují interpersonální integraci*.“⁴⁸ Pro integraci osob jsou všechny čtyři systémy podstatné, neboť integrovanou společnost nevytváří jen strukturální situace společnosti, ale interakce s jedincem a jeho primárními skupinami (a také interakce mezi nimi navzájem). Na všech systémech či dimenzích se souhra interakce viditelně projeví, ať už v harmonické či problematické rovině. Commins upozorňuje na vzájemnou komplementaritu všech systémů. Když jsou nějaké z nich slabé, ostatní musí být silné. Nejhůře jsou pak v tomto případě na tom ti, kterým se zhroutily všechny čtyři systémy.⁴⁹

2.4. Integrovaná politika vlády České republiky

„Na národní úrovni se zabývají integrací Romů dva poradní orgány vlády - Rada vlády ČR pro záležitosti romské menšiny v součinnosti s Radou vlády pro národnostní menšiny⁵⁰, která podporuje integraci romské menšiny z hlediska národnostního.“⁵¹ Činností Rady vlády ČR je kooperace jednotlivých resortů a plnění jejich dílčích úkolů, které jsou dány usnesením vlády nebo vyplývají z mezinárodních smluv, závazných pro

---

⁴⁷ *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Vyd. 1. Editor Tomáš Sirovátka. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, 2004. s. 23 – 24.

⁴⁸ NAVRÁTIL, P. Integrace (Romů) v kontextu životních situací: konceptualizace. *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, roč. 10. s. 54.

⁴⁹ NAVRÁTIL, P. Integrace (Romů) v kontextu životních situací: konceptualizace. *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, roč. 10. s. 56.

⁵⁰ Současná Rada je zřízena ve smyslu § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁵¹ VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. s. 11.

ČR. Shromažďuje, projednává a předkládá vládě informace a návrhy pro vytváření politiky soustředující se na téma Romů. Klíčovými dokumenty Rady vlády ČR je *Koncepce romské integrace* (vláda ji přijala roku 2010) a každoroční *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice*.⁵²

Rada vznikla roku 1997 usnesením vlády, tehdy jako Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity. Skrze jednotlivé transformace dostala roku 2010 název Rada vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny. Cílem bylo posílení vnímání inkluze Romů jako součásti vládní politiky. „*Kromě posílení členské základny přinesl statut užší provázanost Rady s činností Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Zapojením zástupců Asociace krajů a Svazu měst a obcí do členství v Radě došlo i k posílení participace krajů a obcí při tvorbě politiky romské integrace a její efektivnější implementaci na krajské a místní úrovni.*“⁵³ V lednu 2012 byla působnost Rady zesílena o možnost schvalování návrhu dotací ze státního rozpočtu z rozpočtové kapitoly Úřadu vlády ČR.⁵⁴

V únoru 2005 přistoupila Česká republika k mezinárodní iniciativě Dekáda začleňování Romů 2005 – 2015, která v případě našeho státu vyplývá z Koncepce integrace Romů. Mezi další země podporující tento počín patří: Albánie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvatsko, Černá Hora, Maďarsko, Makedonie, Rumunsko, Slovensko, Srbsko a Španělsko. Důležitým prvkem programu je zapojení Romů samotných. Dekáda přispívá zejména k výměně zkušeností s romskou politikou. Jednotlivé aktivity tohoto politického závazku jsou hrazeny ze státních rozpočtů zúčastněných států.⁵⁵

„*Myšlenka zahájit romskou dekádu se objevila na regionální konferenci na vysoké úrovni nazvané „Romové v rozšířené Evropě: výzvy pro budoucnost“, kterou v Budapešti v létě hostila maďarská vláda, a kterou organizoval Open Society Institute spolu se Světovou bankou.*“⁵⁶ Česká republika přistoupila k Dekádě v roce 2005 a ve

---

⁵² Rada vlády pro záležitosti romské menšiny. *Vláda České republiky* [online]. Praha, 2009 - 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/uvod-5779/>.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Rada vlády pro záležitosti romské menšiny. *Vláda České republiky* [online]. Praha, 2009 - 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/uvod-5779/>.

⁵⁵ VLÁDA ČR. *Předsednictví české republiky v dekádě romské inkluze 2005-2015*. Praha.

⁵⁶ Tamtéž.

stejném roce přijala Národní akční plán, který určuje směr tohoto závazku. Ten se uskutečňuje pod záštitou Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny.⁵⁷

Dle textu *Zprávy o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011* je závažným problémem sociální vyloučení značné části romské menšiny. Je to taktéž v důsledku navýšení problémů v některých sociálně vyloučených lokalitách, které obývá romská menšina (v průběhu roku 2011). Ty vyvolaly sociální napětí a občanské nepokoje v některých oblastech ČR. Cestou k řešení by mohla být Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015. Vláda ji vzala na vědomí usnesením ze dne 21. září 2011 č. 699. Obsahuje opatření v oblasti bezpečnosti, vzdělávání, bydlení, sociálních služeb, podpory rodin s dětmi, zdraví, zaměstnanosti a regionálního rozvoje. Koordinací, tvorbou a monitoringem byla pověřena zmocněnkyně vlády pro lidská práva a Agentura pro sociální začleňování.⁵⁸ „Bezpečnostní situaci Romů ovlivnilo několik událostí, které prostřednictvím médií negativně ovlivnily veřejné mínění a postoje veřejnosti vůči Romům. V souvislosti se zhoršením bezpečnostní situace Romů se zvýšila potřeba realizace opatření obsažených ve vládní Koncepti boje proti extremismu.“⁵⁹ Zároveň však mohou být spouštěčem sociálního napětí a občanských nepokojů adaptační strategie, zvolené sociálně vyloučenými lidmi v důsledku podmínek života v exkludovaném prostředí (kriminalita, rizikové formy chování).⁶⁰

Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011 uvádí, že ve zmíněném roce bylo dosaženo dílčích pozitivních změn, přesto se však nedaří snížit počet sociálně vyloučených Romů v republice, a současně se nedaří dosáhnout jejich zlepšení v oblastech vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení, zdraví i bezpečnosti. Zpráva by z tohoto důvodu měla sloužit jako podklad k přehodnocení stávajících politik a celkově by se mělo usilovat o zlepšení společenské pozice Romů.⁶¹

Agentura pro sociální začleňování je nástrojem Úřadu vlády ČR, odboru pro sociální začleňování v romských lokalitách. Ten je součástí Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR.⁶² „Agentura podporuje obce a města, aby mohly plnit svoji funkci -

---

⁵⁷ Dekáda romské inkluze 2005 - 2015. *Vláda České republiky* [online]. 2009 - 2013. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dekada-romske-inkluze/dekada-romske-inkluze-74018/>.

⁵⁸ VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. S. 10.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. S. 11-12.

⁶¹ Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2011. *Vláda České republiky* [online]. 2009 - 2013. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>.

⁶² VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. s. 11.

zajišťovat či pomáhat zajistit všem občanům rovný přístup ke vzdělávání, bydlení, zdravotní péči, zaměstnání, sociálním službám a bezpečí.“⁶³ Napomáhá k neutváření nových sociálně vyloučených lokalit či rozšiřování těch stávajících, podporuje výměnu zkušeností na regionální úrovni a šíření příkladů dobré praxe. Současně poskytuje pomoc při vytváření či aplikaci lokálních strategií sociálního začleňování, ale i při tvorbě a realizaci integračních projektů.⁶⁴

2. 5. Romská národnostní menšina v České republice

Pojmenování Rom ze strany majoritní společnosti byl ustanoven na 1. Kongresu Mezinárodní romské unie 8. dubna 1971 v Opringhtonu nedaleko Londýna. Jednání probíhalo v rámci komise sociálně - právní, školské, kulturní a komise pro odškodnění obětí nacismu za 2. světové války. Zároveň byla přijata mezinárodní romská hymna a vlajka jakožto symboly mezinárodního romského hnutí.⁶⁵ Datum 8. dubna začal nabývat na popularitě a utváří tak tradici Mezinárodního dne Romů, který je především připomínán v aktivních sdruženích zaměřujících se na Romy.⁶⁶

Při sčítání lidu 2011 bylo ke dni 26. 3. 2011 v České republice sečteno celkem 10 436 560 obyvatel. Z tohoto počtu se 5 135 osob přihlásilo k národnosti romské, 7 026 se přihlásilo k národnosti české a romské, 113 k národnosti moravské a romské, 573 k národnosti slovenské a romské a 5 obyvatel se přihlásilo k národnosti slezské a romské.⁶⁷ Celkově je počet příslušníků romského společenství v ČR odhadován v rozmezí 150 000 až 300 000 osob. Mezi stěžejní místa usídlení Romů se řadí zejména

---

⁶³ Vize a poslání. *Agentura pro sociální začleňování* [online]. 2013. vyd. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>.

⁶⁴ VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. s. 12.

⁶⁵ MALINA, J. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 3444 - 3446.

⁶⁶ Romové na celém světě oslavují Mezinárodní den Romů. *Romea.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-03-27]. ISSN 1804-9117. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/romove-v-nedeli-8-dubna-oslavi-mezinarodni-den-romu>.

⁶⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Obyvatelstvo podle věku, národnosti a pohlaví. Český statistický úřad [online]. 26. 3. 2011 [cit. 2013 - 02 - 23]. Dostupné z: [http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCREZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZGvxIGdg9_Fz_EMCEgY2b38XZ89gIIVLxTHEP8wx2NEFJM4ZHOIY5u_t7-MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uEPNYw1yDolzhpstJzEvX88wrSU1PLRJ6tGDJ98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiiIGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmArq34D8QIDDwAG10C_KFWcoe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0FYe_k3OQmaGJYwUAIQCAbFsBAAA.&vseuzemi=null&void=.](http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCREZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZGvxIGdg9_Fz_EMCEgY2b38XZ89gIIVLxTHEP8wx2NEFJM4ZHOIY5u_t7-MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uEPNYw1yDolzhpstJzEvX88wrSU1PLRJ6tGDJ98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiiIGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmArq34D8QIDDwAG10C_KFWcoe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0FYe_k3OQmaGJYwUAIQCAbFsBAAA.&vseuzemi=null&void=)

sever Moravy (Karviná, Ostrava), sever Čech (Děčín, Ústí nad Labem) a velká města (Praha, Brno).⁶⁸

Důležitým prvkem pro romskou integraci je samotná občanská iniciativa Romů, která rozšiřuje síť občanských sdružení. „*Posláním těchto organizací je nejčastěji poskytování sociálních služeb, realizace vzdělávacích a volnočasových aktivit, podpora romské kultury a jazyka, mediální činnost nebo se angažují politicky.*“⁶⁹

Romské společenství je v České republice aktivní, okrajově zmíníme několik periodických tisků: Romano hangos, Romano vod'i, Kereka – časopis nejen pro romské děti. Výrazným prvkem ve vzdělání je Katedra romistiky na UK v Praze a v oblasti kultury je specifické Muzeum Romské kultury v Brně.

---

⁶⁸ Romská národnostní menšina. *Vláda České republiky* [online]. 2006. vyd. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>.

⁶⁹ VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012. s. 18.

3. Město Bruntál

I přes bohatou historii a rozsáhlou slávu města je v současné době o Bruntále mluveno spíše v negativním slova smyslu. Tak jako o celém kraji, i o něm je zmiňováno v důsledku vysoké nezaměstnanosti. Bruntál byl vybrán jako místo realizace výzkumného šetření, jehož průběh popíši v empirické části práce. Důvod toho výběru je prostý. Město se vyznačuje tzv. dvojitým vyloučením, které je patrné v extrémní míře nezaměstnanosti a v existenci sociálně vyloučených lokalit. Zajímá nás tedy, jaké strategie jednání musí být užity k úspěšnému začlenění v tomto městě.

Cílem kapitoly je popsání geografických, demografických a historických údajů města, důležitých pro pochopení sociálně – kulturního kontextu Bruntálu. Nedílnou součástí bude výčet sociálních služeb sloužících místním menšinám, abychom přiblížili lokální integrační postupy.

3.1. Geografické vymezení

Bruntál (německy *Freudenthal*) je jedním z nejstarších měst zemí Koruny České, v letošním roce slaví 800. výročí od doby jeho založení (1213). Rozkládá se na severovýchodě naší země, konkrétně spadá pod Moravskoslezský kraj, kde také tvoří největší okres (až 30% rozlohy kraje). Rozloha katastrálního území činí 3 016 ha. Leží v západní části Nízkého Jeseníku a symbolicky tak představuje „bránu do Jeseníků“. Taktéž je součástí mikroregionu Slezská Harta.⁷⁰ Díky těmto přírodním artefaktům je často nazýván taktéž jako „město mezi horami a vodou“.⁷¹

---

⁷⁰Bruntál. *Slezská Harta: Členské obce mikroregionu* [online]. 2009. vyd. [cit. 2012-11-29].

⁷¹Z historie Bruntálu. *Město Bruntál: ...město mezi horami a vodou* [online]. 2010 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362>.

3. 2. Demografické vymezení

Počet obyvatel k 1. 1. 2012 činí 16 992, z toho 8135 je mužů a 8857 žen. Celkový průměrný věk občanů Bruntálu je 39,6 let. Muži 38 let a ženy 41 let.⁷² Během Sčítání lidu 2011 se v Moravskoslezském kraji přihlásilo k romské národnosti 691 občanů. K národnosti české a romské se přihlásilo 1014 osob, k moravské a romské 17 osob, ke slezské a romské 2 osoby a k národnosti slovenské a romské 74 obyvatel. Ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Bruntál, jehož součástí jsou města Andělská Hora, Horní Benešov, Vrbno pod Pradědem a dalších 24 obcí (36 924 obyvatel), se k romské národnosti přihlásilo 30 osob.⁷³

3. 3. Historie města

Poprvé se o Bruntále zmiňuje tzv. Uničovská listina krále Přemysla Otakara I. roku 1223, kde je založení města datováno kolem roku 1213, jakožto první osada s magdeburským městským právem v českých zemích. Toto právo dávalo městu výsadní charakter, neboť sloužilo jako odvolávací stolice až do konce 14. století pro všechna města s magdeburským právem na severní Moravě a to i pro královská města Olomouc či Opava. Důvodem založení města v tehdy neobydlené části Jeseníků bylo nerostné bohatství, které Přemyslovci hodlali uchovat pro český stát. Bruntál se stal tedy hornickým městem a z těžby drahých kovů, později i železné rudy prosperoval až do 17. století. To bylo zjevné i ze znaku města, kde byl už od roku 1287 vyobrazen horník.⁷⁴

⁷²Český statistický úřad. [online]. [cit. 2012-11-27]. Dostupné z:

[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf).

⁷³ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Obyvatelstvo podle národnosti a podle velikostních skupin obcí, okresů a správních obvodů ORP - Moravskoslezský kraj. Český statistický úřad [online]. 26. 3. 2011 [cit. 2013 - 02 - 23]. Dostupné z: [http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1ulhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCReZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZGxxIGdg9_Fz_ECCLxdjQxKCEgc3b38XZM7iEgdnQAMjlcNEM8Q9zDHZ0cSwA6Q5xDPP39vfxBOoOAPJDIgOi_J2CHKOA_BCgZj9HDx9XFyDHR4SB_Ncw1KMoV7smcxLx0Pc-8ktT01CKhRwuWfG9st2BiYPRkYC1LzCINrShiEECo8yvNTUotalszVZZ7yoNuJqDTC_4DQQkDD9B_GtyBfmKXsIY5OoT7eQOdzeLq4-oUEhPkDBaPCvIMMDIOAHNH9AFIAQAA&vseuzemi=null&void=.](http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1ulhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCReZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZGxxIGdg9_Fz_ECCLxdjQxKCEgc3b38XZM7iEgdnQAMjlcNEM8Q9zDHZ0cSwA6Q5xDPP39vfxBOoOAPJDIgOi_J2CHKOA_BCgZj9HDx9XFyDHR4SB_Ncw1KMoV7smcxLx0Pc-8ktT01CKhRwuWfG9st2BiYPRkYC1LzCINrShiEECo8yvNTUotalszVZZ7yoNuJqDTC_4DQQkDD9B_GtyBfmKXsIY5OoT7eQOdzeLq4-oUEhPkDBaPCvIMMDIOAHNH9AFIAQAA&vseuzemi=null&void=)

⁷⁴Z historie Bruntálu. *Město Bruntál: ...město mezi horami a vodou* [online]. 2010 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362>.

I přes neblahé období 15. – 16. století, kdy Bruntál získali pánové z Vrba a město tak ztratilo většinu výsad, bylo právě 16. století důležité pro jeho rozkvět. Začalo se významně dařit řemeslu, vznikaly nové cechy (např. cech tkalců, cech řezníků, cech krejčovský a cech pekařský) a město se přetvářelo do renesančního stylu. Díky poloze spojující severní Moravu se Slezskem se stalo město významným obchodním centrem.⁷⁵

V první polovině 17. století bylo město zkonfiskováno v protihabsburském povstání a předáno Řádu německých rytířů, kteří nastolili násilnou rekatolizaci. Během Třicetileté války bylo několikrát dobyt a zničeno. Propukla zde také několikrát morová epidemie, která snížila počet obyvatel o polovinu. I přes poválečnou obnovu město nedosáhlo takového významu, věhlasu ani bohatství, jako v předchozích dobách.⁷⁶

Ve století následujícím se město opět nevyhnulo několika válkám (války o dědictví bavorské, slezské války, sedmileté války). Další rozkvět přišel ve století 19., kdy se město začalo orientovat na textilní výrobu v továrnách, rozmohla se silniční síť a bylo napojeno na železniční trať Opava – Olomouc. Taktéž vznikaly nové odborné a střední školy.⁷⁷

Po 1. světové válce byla potlačena tendence o připojení tzv. provincie Sudetenland k Rakousku a byla zde nastolena československá státní moc. Ve 30. letech 20. století se německé obyvatelstvo města přiklánělo k silicímú nacismu, kterému během 2. světové války zůstalo zcela věrné. V letech 1945 – 1946 bylo město osídleno českým obyvatelstvem. V období po válce se naprosto změnilo vzezření města. Bylo zlikvidováno mnoho budov, aby uvolnily místo pro nově vznikající panelová sídliště a vybudovaly se nové průmyslové podniky.⁷⁸

I přes veškeré problémy zůstalo město důležitým centrem v Nížkém Jeseníku. Nové pracovní příležitosti nabídli na přelomu tisíciletí příchozí firmy OSRAM či Linaset. Rostoucí význam města potvrdilo také otevření pobočky Vysoké školy podnikání, a. s., uzavření řady partnerských smluv s evropskými městy a rekonstrukce

---

⁷⁵ Z historie Bruntálu. *Město Bruntál: ...město mezi horami a vodou* [online]. 2010 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362>.

⁷⁶ CEPEK, J. *Bruntál 1213*. Bruntál: Tiskárna Apro, 1998. s. 26 – 31.

⁷⁷ Z historie Bruntálu. *Město Bruntál: ...město mezi horami a vodou* [online]. 2010 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362>.

⁷⁸ CEPEK, J. *Bruntál 1213*. Bruntál: Tiskárna Apro, 1998. s. 74 – 76.

napomáhající k atraktivitě města, jakožto potencionálního cíle mnoha turistů v oblasti Jeseníků.⁷⁹

3. 4. Výčet sociálních služeb pro menšiny

V následujícím textu budou vyjmenovány existující sociální služby pro menšiny ve městě Bruntál. Slouží k názorné představě zhoršených podmínek pro život. Jejich množství je značné a bez potřeb a určitého množství klientů by zde nefungovaly.

3. 4. 1. Liga o. s.

Občanské sdružení vzniklo roku 1990. Tématem práce bylo dodržování lidských práv ve všech oblastech, především u romské menšiny. Roku 2001 se sdružení přestěhovalo z Krnova do Bruntálu a zaměřili svou práci na děti a mládež ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí. O dva roky později se sdružení začalo orientovat také na dospívající a dlouhodobě nezaměstnané dospělé lidi, pro které zorganizovalo první rekvalifikaci v oboru dlaždič. V roce 2005 byla sdružením založena chráněná Zelená dílna pro osoby se zdravotním postižením, kde se ekologicky recyklují odpadní zařízení elektrického a elektronického typu. „*Pracují zde lidé z etnických menšin, osoby nad 50 let věku, ženy samoživitelky, také těžce zdravotně postižení spoluobčané. Pracoviště dílny má výrazně integrační charakter.*“⁸⁰

3. 4. 2. Open House

Občanské sdružení Open House bylo založeno v listopadu roku 2000 a je dobrovolným, nezávislým, nepolitickým a neziskovým sdružením fyzických a právnických osob. Vzniklo v důsledku špatné kulturní, pracovní a informační situace v regionu. Cíle sdružení jsou: edukace v zájmových činnostech a aktivní trávení

---

⁷⁹ Z historie Bruntálu. *Město Bruntál: ...město mezi horami a vodou* [online]. 2010 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362>.

⁸⁰ *Občanské sdružení Liga* [online]. [cit. 2013-01-29]. Dostupné z: <http://www.ligabruntal.cz/main.php?s=1>.

volného času pro všechny věkové kategorie; podpora působení mladých začínajících umělců; nabídka pracovní možnosti v souladu se stanovami společnosti; sociální, poradenská a preventivní činnost, ochrana lidských práv; vytvoření infrastruktury mezi podobně fungujícími organizacemi. Zájmem subjektu je sloužit k popularizaci regionu. Open House vykonává akreditované sociální služby v oblasti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež a terénní program.⁸¹

3. 4. 3. Agentura pro sociální začleňování

Pomocí konzultanta Agentury pro sociální začleňování se spolu se zástupci neziskových organizací, škol a vedení města (Lokální partnerství) podařilo v březnu roku 2011 dokončit Strategický plán Lokálního partnerství Bruntál a následně jej předložit Radě města. Tento Strategický plán by měl být jedním z výchozích bodů dlouhodobého plánu rozvoje města. Hlavní cílovou skupinou strategického plánu jsou obyvatelé sociálně vyloučené romské lokality ve městě Bruntál, stejně tak ovšem i ostatní obyvatelé ohrožení sociálním vyloučením.⁸²

3. 4. 4. Help – in o. p. s.

Obecně prospěšná společnost byla založena v březnu roku 2002 a jejím cílem je podporovat život občana v jeho přirozeném prostředí na území okresu Bruntál. Služby jsou sociálně zaměřené, vyrovnávají příležitosti a tak pomáhají předcházet sociálnímu vyloučení. Jejich snahou je být otevřenou společností doplňující a rozšiřující nabídku sociálních služeb v okrese Bruntál.⁸³

---

⁸¹ NZDM Open House. [online]. [cit. 2012-11-27]. Dostupné z: <http://www.openhousebruntal.cz/>

⁸² *Strategický plán Lokálního partnerství Bruntál: Plán integrace sociálně vyloučených osob ve městě Bruntál.* Bruntál, 2011. s. 4.

⁸³ O nás. *Help - in, o. p. s.* [online]. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.help-in.cz/O-nas.html>.

3. 4. 5. DROM

Romské středisko funguje jako příspěvková organizace, zřízená je Statutárním městem Brno – městskou částí Brno – sever. Posláním je poskytování sociálních služeb, zmírňování rizik sociálního vyloučení a napomáhání lidem k zlepšení životní situace při ohrožení sociálním vyloučením. Registrované sociální služby organizace jsou: nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, terénní sociální práce Brno a zdravotně sociální pomoc (Brno, Bruntál, Karviná, Olomouc, Javornicko). Dále jsou realizátory programu Asistence prevence kriminality.⁸⁴

Shrnutí

Sociální exkluze byla v minulosti účinným nástrojem sociální kontroly pro porušitele norem, vedoucí k soudržnosti, loajalitě, solidaritě a sdílené identitě ústřední společnosti. V dnešní době však její moc udržet kohezi společnosti klesla a její roli ve společnosti se snaží zastat moderní koncept sociální inkluze. Je důležité si uvědomit, že pojetí sociální exkluze není protikladem sociální inkluze, naopak je významnou součástí k pochopení celkového kontextu druhého přístupu. Výsledek úspěšného uplatnění sociální inkluze představuje kohezivní společnost. Její soudržnost by v sobě měla nést sociální vztahy, sdílené identity, mezilidskou důvěru, sociální kontrolu a solidaritu, loajalitu i vzájemná očekávání, což jsou prvky důležité pro budování, udržování a prokazování mezilidských vztahů obecně. Tyto vazby vznikají v každodenních interakcích mezi lidmi, při vystoupení z jejich individuální anonymity a zapojení se do veřejného či kolektivního života. Přijímají tak svůj díl odpovědnosti založený na dění mimo hranice zájmů jejich individuality.⁸⁵

Významným aspektem je, že se koncepty sociální exkluze, inkluze a koheze etablovali v politickém diskurzu EU a zřetelně tak ovlivňují ideologii a praxi její

---

⁸⁴ Historie. *Drom: romské středisko* [online]. 2008 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.help-in.cz/O-nas.html>.

⁸⁵ POTUČEK A KOL., M. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha, 2002. str. 98.

sociální politiky, v různé míře pak ovlivňují taktéž ideologii a praxi sociálních politik jednotlivých zemí EU.⁸⁶

---

⁸⁶ MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. str. 5.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4. Metody výzkumu

Obsahem empirické části práce je popsání výzkumného plánu, jeho realizace, následná analýza získaných dat a prezentace výsledku zkoumání. Téma bádání se orientuje na oblast úspěšného začlenění Romů do majoritní společnosti. Jako místo výzkumného šetření bylo vybráno město Bruntál ležící v Moravskoslezském kraji, kde je nejvyšší míra nezaměstnanosti v celé České republice a zároveň se řadí mezi nejčtetnější území usídlení Romů. Tyto argumenty napovídají jistou problematičnost života v tomto regionu. I přesto se najdou romští obyvatelé, kteří nikdy nežili v místní sociálně vyloučené lokalitě a rozvinuli takové životní strategie, které brání sociálnímu propadu a neúspěchu, a právě na ty je zaměřeno téma výzkumu této diplomové práce.

4. 1. Cíle výzkumu a hlavní výzkumná otázka

Hlavním cílem je nalézt *faktory, které ovlivňují začlenění Romů do lokální společnosti ve městě Bruntál*. Jednotlivé cíle výzkumu jsou rozděleny podle Maxwella⁸⁷ na tyto tři typy:

Cílem intelektuálním rozumíme poukázání na fakt, že neexistují pouze Romové, u nichž se rozvinula závislost na sociálním systému, ale i Romové, kteří se začlenili do většinové společnosti a žijí svůj „neviditelný“ život.

Cíl praktický má za úkol zjistit, jaké faktory ovlivňují začlenění Romů do majoritní společnosti ve městě Bruntál. S tím souvisí zjištění strategií začleňování, neboli jinak řečeno - hledáme mapy úspěšného začleňování. Zároveň se ptáme na otázku, kdo jsou Romové integrováni do místní společnosti. Získané informace umožní narušit zažitý stereotyp, který Romy považuje za sociálně vyloučenou a neúspěšnou skupinu.

---

⁸⁷ MAXWELL IN ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 63-64.

Cíl personální odkazuje na Bruntál jako na rodné místo výzkumnice se záměrem odkrýt další rozměr tohoto města. Často zde dochází ke konfrontaci názorů na Romy, jedná se o populární konverzační téma, proto chceme zjistit, kdo jsou tito „neviditelní“ Romové, kteří „osidlům“ sociálního vyloučení unikají.

Výzkum této diplomové práce se snaží odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, *Jaké faktory ovlivňují začlenění Romů do lokální majoritní společnosti ve městě Bruntál?* K dosažení cílů výzkumu bude použit kvalitativní výzkum s výzkumným designem zakotvené teorie.

4. 2. Výzkumné strategie

Na základě vybrání tématu výzkumu a formulování jeho hlavní výzkumné otázky jsme zvolili přístup kvalitativního výzkumu s designem zakotvené teorie. Ta nejlépe odpovídá tématu této diplomové práce, neboť „se týká jistým způsobem vymezené populace, prostředí nebo doby.“⁸⁸

4. 2. 1. Kvalitativní přístup výzkumu

V sociálních vědách neexistuje výhradně jedna definice kvalitativního přístupu zkoumání, která by byla považována za obecně uznávaný způsob jak vymežit kvalitativní výzkum. Zajímavou definici, která zohledňuje veškeré důležité rysy kvalitativního přístupu, podal R. Švaříček: „Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“⁸⁹

Mezi přednosti kvalitativního přístupu patří zejména kontextuálnost, procesuálnost, dynamika a induktivní logika. Neméně důležitý je vhléd při zkoumání

---

⁸⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 243.

⁸⁹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 17.

jedince, skupiny, události nebo fenoménu. Dalším specifickým je zkoumání jevu v jeho přirozeném prostředí a také možnost formulovat nové teorie nebo hypotézy. Naproti tomu stojí skutečnost, že výsledek výzkumu může být ovlivněn výzkumníkem a jeho osobním zaujetím. Jeho další nevýhodou je fakt, že získaný výsledek je platný pouze pro výzkumný vzorek, na kterém byla data získána, proto není možné jej zobecnit nebo užít na jiné prostředí. Často se mezi negativní vlastnosti kvalitativního výzkumu řadí i jeho longitudinální charakter.⁹⁰

4. 2. 2. Výzkumný design zakotvené teorie

Zakotvená teorie (v anglickém originále Grounded theory) byla vyvinuta v 60. letech 20. století B. Glaserem a A. Strausem. Od té doby byla značně modifikována a rozštěpena do mnoha variant.⁹¹

„Její systematické techniky a postupy analýzy umožňují badateli vytvářet teorie vycházející z empirického základu, které splňují všechny požadavky kladené na „dobrou“ vědu: validita, soulad mezi teorií a pozorováním, zobecnitelnost, reprodukovatelnost, přesnost, kritičnost a ověřitelnost.“⁹² I přes její systematickosti nezapomínají tyto induktivní postupy na tvořivost badatele, umožňují mu další pochopení jevu a utváří tak nové teoretické výklady.⁹³

Aby bylo možné z množství dat „vytáhnout“ proměnné, které tvoří základ budoucí teorie, je nutné zvládnout řadu procedur. Strauss a Corbinová navrhuje tři základní typy kódování stěžejní pro analýzu dat a vznik zakotvené teorie:

- a) otevřené kódování
- b) axiální kódování
- c) selektivní kódování⁹⁴

---

⁹⁰ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Str. 17 – 19.

⁹¹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 84.

⁹² STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. str. 20.

⁹³ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 38 – 40.

⁹⁴ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 92.

Hranice mezi jednotlivými typy kódování jsou uměle vytvořeny a nemusí následovat nutně za sebou. V praxi můžeme nevědomky přecházet z jednoho typu kódování do druhého a naopak, nejtypičtější je to u otevřeného a axiálního kódování.⁹⁵

Cílem zakotvené teorie je vytvoření konceptuálního schématu vystihujícího vztahy mezi proměnnými. Výsledná teorie je sadou tvrzení o jednotlivých vztazích mezi proměnnými.⁹⁶

Otevřené kódování

Jako první se při analýze dat užívá technika otevřeného kódování, která vznikla v rámci zakotvené teorie. „díky své jednoduchosti a zároveň účinnosti je používána a použitelná ve velmi široké škále kvalitativních projektů.“⁹⁷

Základním prvkem otevřeného kódování je rozdělení analyzovaného textu na jednotky. Tyto části mohou představovat jednotlivá slova, celé věty či odstavce. Významným prvkem je rozdělování fragmentů podle významu nikoli podle formální struktury textu. Jednotky mohou mít pokaždé různou velikost (poprvé to může být slovo, podruhé například celý odstavec), zároveň tento způsob nevylučuje překrývání významových celků. Každému, takovému způsobem, vzniklému fragmentu přiřadíme určitý kód (jméno, označení, slovo, krátká fráze), reprezentující jeho téma nebo jev.⁹⁸

Poté, co vytvoříme seznam kódu analyzovaného textu, je nutné jejich obrovský počet zredukovat. Jednotlivé kódy proto slučujeme podle podobnosti nebo určité vnitřní souvislosti.⁹⁹ „Jakmile jsme v údajích identifikovali určité jevy, můžeme pojmy seskupovat kolem nich. Tím snížíme počet objektů, s nimiž budeme muset pracovat. Proces seskupování pojmů, které se zdají příslušet stejnému jevu, nazýváme

---

⁹⁵ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 40.

⁹⁶ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. str. 86.

⁹⁷ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. str. 211.

⁹⁸ Tamtéž, str. 211 – 212.

⁹⁹ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. str. 221.

*kategorizace.*¹⁰⁰ Utvořené kategorie jsou zárodkem budoucí teorie či analytického příběhu.¹⁰¹

Axiální kódování

Po utvoření kategorií následuje v analýze dat kódování axiální, jehož cílem je vytvoření vazeb mezi kategoriemi a subkategoriemi. Soustředí se na bližší určení kategorie nebo jevu pomocí podmínek, které jej zapříčiňují, kontextu, ve kterém se nachází, strategií jednání, kterými je daný jev zvládán nebo vykonáván, a následků těchto strategií. Tyto charakteristiky jsou označovány jako subkategorie, neboť blíže určují hlavní jev. Model spojující kategorie se subkategoriemi se nazývá paradigmatický model, Strauss a Corbinová jej schematizovali takto¹⁰²:

(A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY → (B) JEV → (C) KONTEXT → (D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY → (E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE → (F) NÁSLEDKY

Použití tohoto modelu umožňuje výzkumníkovi o datech systematicky přemýšlet a vzájemně je kompletovat. Jednotlivé kategorie vzniklé v průběhu otevřeného kódování se přiřazují k jednotlivým částem paradigmatického modelu.¹⁰³

Selektivní kódování

Selektivní kódování tvoří závěrečnou fázi tvorby zakotvené teorie. Cílem není nic jiného než integrace kategorií do teorie. Probíhá obdobně jako axiální kódování, nicméně na mnohem vyšší – abstraktnější - úrovni analýzy.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 45.

¹⁰¹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. str. 221.

¹⁰² STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 71-72.

¹⁰³ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 232.

¹⁰⁴ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 87.

Při analýze dat se budeme řídit postupem zakotvené teorie, kterou uvádí Šeďová. Její průběh se zdá nejsrozumitelnější, a jak bylo řečeno dříve, tento výzkumný design má mnoho podob, proto nebylo podmínkou postupovat přesně podle jeho zakladatelů.

Etapy tvorby zakotvené teorie začínají u Šeďové také sběrem dat směřujícím k teoretické nasycenosti kódů. Následuje kódování textového materiálu vedoucí k vytvoření základních kategorií – proměnných budoucí teorie. V závěru stojí samotné konstruování teorie, která představuje sadu tvrzení o vztazích mezi kategoriemi a proměnnými.¹⁰⁵

Ve stejném duchu jsou data analyzována i v tomto výzkumu. Využijeme tak, v terminologii Strausse a Corbinové, pouze otevřeného a axiálního kódování. Závěrečné selektivní kódování vynecháme, neboť cílem tohoto výzkumu nebylo nalézt obecnou, abstraktní teorii, ale konkrétní mapy začleňování Romů ve městě Bruntál.

4. 3. Metody sběru dat

Pro daný kvalitativní výzkum bylo použito hned několika metod sběru dat. Jedná se především o techniky pozorování a interview, které podle Miovského nelze provádět samostatně, neboť „bez kvalitního pozorování není možné provádět kvalitní interview.“¹⁰⁶ Vzhledem k tomu, že výzkum má longitudinální charakter, bylo kombinováno narativní vyprávění s polostrukturovaným rozhovorem. V následujícím textu přiblížíme použité techniky.

4. 3. 1. Narativní rozhovor

Narativní rozhovor má formu nestrukturovaného rozhovoru, typické pro něj je oproštění se od schématu otázka – odpověď. Při cíleném dotazování se totiž nemohou projevit subjektivně významové struktury o určitých událostech. Ty se naopak odhalí při tzv. volném vyprávění, které fakticky narativní rozhovor tvoří. Často se tento druh

---

¹⁰⁵ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 87.

¹⁰⁶ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. str. 156.

rozhovoru používá při biografickém výzkumu, kde je důležité vyprávění o celém životě jedince, protože pouze tak je možné zjistit, jaké významy připisuje svým zkušenostem a lze je tak adekvátně interpretovat.¹⁰⁷

Hendl uvádí čtyři fáze narativního rozhovoru:

- *Stimulace* – prezentace tématu výzkumu, jeho význam, získání důvěry dotazovaného a vyzvání k vyprávění
- *Vyprávění* – vlastní výklad vypravěče
- *Kladení otázek pro vyjasnění nejasností* – slouží k lepšímu pochopení vyprávění
- *Zobecnující otázky* – vyjasnění významových struktur pomocí otázek¹⁰⁸

Výhodou narativního rozhovoru je jeho flexibilita, jež umožňuje výzkumníkovi improvizovat a projevit tak jeho kreativitu při rozvíjení interview, i když dopředu neví, jakým směrem se bude ubírat. Velkou předností je výborná schopnost vyprávění u dotazovaného. Naopak nevýhodnou se může stát linie vypravování respondenta v případě, že se rozběhne do velké tematické šíře a jeho informace přestanou souviset s výzkumnou otázkou a cíli výzkumu. Další nevýhodou projevující se při zpracování dat, je množství nesourodého materiálu, který se projevuje různým zněním otázek a jejich pořadím, odlišnou bohatostí výpovědí a různým slovníkem.¹⁰⁹ Kvůli tomuto záporu byla zvolena doplňující technika polostrukturovaného rozhovoru, jež jistou míru strukturovanosti nabízí a tím nám ulehčuje následnou práci s materiálem.

Ve výzkumu jsme se drželi fázemi narativního rozhovoru uváděné Hendlem. Před setkáním s konverzačním partnerem jsme si připravili okruhu oblastí, na které bychom se rádi zaměřili. Tento postup byl zvolen pro případ, že dotazovaný nebude mít výbornou vyprávěcí schopnost. Na začátku rozhovoru jsme nastínili téma a důvod, proč výzkum realizujeme. Pomocí neformálního rozhovoru jsme uvolnili počáteční napětí, případnou nervozitu respondenta a vyzvali jej k vyprávění. V závěru interview jsme se v případě potřeby doptali na nejasné informace, abychom měli ucelené vyprávění a lépe jej pochopili.

---

¹⁰⁷ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 176.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 176.

¹⁰⁹ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. str. 158 – 159.

4. 3. 2. Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturované interview je oproti nestrukturovanému mnohem náročnější na přípravu, neboť je nutné určit schéma výzkumu a specifikovat jeho okruhy spolu s otázkami výzkumu. Tímto způsobem se vytyčuje tzv. jádro interview, okruhy a otázky důležité k probrání. Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je eliminace nevýhod zbývajících dvou typů rozhovorů (nestrukturovaného a strukturovaného) a zároveň využití maxima jejich výhod.¹¹⁰

Techniku polostrukturovaného rozhovoru jsme využívali pouze v případech, kdy dotazovaní nebyli schopni sami o dané problematice vyprávět. Při každém rozhovoru jsme měli připravené okruhy zkoumání a na ně navazující otázky potřebné k získání dat.

4. 3. 3. Otevřené pozorování

„Je zcela přirozené pozorovat různé projevy lidí. Rozhovory obsahují vždy směs toho, co je, a toho, co si o tom respondent myslí. Pozorování naproti tomu představuje snahu zjistit, co se skutečně děje.“¹¹¹ Při otevřeném pozorování vystupuje pozorovatel otevřeně jako výzkumník.¹¹²

I když by pro tento výzkum bylo vhodnější zúčastněné pozorování, které je příhodné pro téměř neprozkoumané jevy a pro analýzu nějakého fenoménu, nebylo možné ho ve výzkumu realizovat.¹¹³ Důvodem byla nemožnost trávit většinu času se členy skupiny, což mělo příčinu v těžkém navazování kontaktů s jedinci cílové skupiny, a tak jsme se nemohli stát součástí jejich společenství.

4. 3. 4. Terénní poznámky

Součástí sběru dat byl taktéž terénní deník, který zastupoval diktafon v případě nesouhlasu respondentů k jeho použití a sloužil k zapisování dat získaných pozorováním. Úkolem výzkumníka je zachycení toho, co slyšel, viděl, prožil, o čem

---

¹¹⁰ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 159 – 161.

¹¹¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 191.

¹¹² ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. str. 146.

¹¹³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 193.

uvažoval v průběhu zkoumání apod. V analýze dat jsou terénní poznámky důležitým zdrojem dat. Pravidlem je, že se poznámky zapisují do 24 hodin po akci a před začátkem následující akce v terénu.¹¹⁴

Hendl rozlišuje poznámky na dva druhy:

- a) popisné – týkají se prostředí, lidí a činností, které vykonávají v souladu se zaměřením výzkumu, např. gesta, chování, způsob mluvení respondentů, rekonstrukce dialogů, uspořádání pokoje, podrobné popisy toho, co se dělo, popis chování výzkumníka a jeho reakce atd.
- b) reflektující – zohledňují převážně úvahy výzkumníka o průběhu zkoumání, např. ideje, které se postupně vyvíjely, reflexe metod a procedur, reflexe etických problémů, které v průběhu výzkumu nastávají, aspekty nutné k vyjasnění apod.¹¹⁵

4. 4. Vzorkování

Cílová skupina respondentů byla vybrána na základě kombinované strategie výběru. Jako úvodní byla zvolena metoda „sněhové koule“ (snowball sampling), kdy „prostřednictvím prvního kontaktu získáváme skupinu prvních kandidátů pro první fázi. Tato skupina kandidátů je složena z osob, které nominuje účastník nulté fáze (tj. člověk z první „generace“), a kteří tak tvoří soubor potenciálních účastníků výzkumu.“¹¹⁶ Metoda sněhová koule byla doprovázena kritériálním vzorkováním, kdy respondenti museli splňovat vybraná kritéria výzkumu.

Pro realizaci výzkumu byla stanovena tato kritéria:

- konverzační partner deklarující své romství
- věk 18 let a výše,
- žijící ve městě Bruntál mimo sociálně vyloučenou lokalitu na ulici Dlouhá a Rýmařovská

---

¹¹⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 198.

¹¹⁵ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 197

¹¹⁶ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. str. 132.

- úspěšně začleněný/á do místní majoritní společnosti

Úspěšnost začlenění určujeme v tomto výzkumu místem bydliště (*mimo* vyloučenou lokalitu) nebo určitou pracovní historií a schopností uživit sebe i svou rodinu (s výjimkou jednoho mají potomky) bez pomoci sociálních služeb pro menšiny vyskytujících se v Bruntále.

4. 4. 1. Cílová skupina

Původně měl být celý výzkum zaměřen genderově a orientovat se výhradně na ženy, protože zaměstnanost žen je dlouhodobě nižší než u mužů (liší se o 14%).¹¹⁷ Zajímala nás proto jejich strategie začleňování, zvláště ve městě, kde v nabídkách pracovních příležitostí převládají místa ve stavebních firmách a dělnické práce ryze typické pro mužskou populaci. Vzhledem k náročnosti navázání kontaktů jsme však zcela netrvali na generovém vymezení, přestože mezi konverzačními partnery výrazně převažují ženy.

Cílová skupina je tvořena čtyřmi ženami v rozmezí věku 24 - 39 let a jedním mužem ve věku 34 let. Tři respondenti se narodili přímo v Bruntále, zbylé dvě ženy pochází z vesnice ležící nedaleko Bratislavy. Žádný z respondentů nikdy nebydlel v místní sociálně vyloučené lokalitě. K zachování naprosté anonymity budou jména dotazovaných pozměněna a údaje napomáhající k rozluštění jejich identity nebudou uvedena (např. přepis rozhovorů).

Pro lepší orientaci respondentů cílové skupiny uvádíme *tabulku č. 1* se základními údaji.

---

¹¹⁷ *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2011*. MPSV. str. 2.

Tabulka č. 1 Přehled respondentů výzkumu

Respondenti	Věk	Místo narození	Dosažené vzdělání	Zaměstnání	Rodinný stav
Marika	24	Bruntál	titul Bc.	bývalá OSVČ, studující	svobodná, bezdětná
Štěpánka	35	Staré Město u Bruntálu	titul Bc.	státní sféra	vdaná, dvě děti
Dara	37	vesnice nedaleko Bratislavy	výuční list, od září si bude dodělávat maturitu	nezaměstnaná, hledá práci	vdaná, 3 děti
Andrea	39	vesnice nedaleko Bratislavy	výuční list, dodělává si maturitu	sociální sféra	rozvedená, 1 dítě
Daniel	34	Bruntál	výuční list	nezaměstnaný, hledá práci	rozvedený, 2 děti

Extrémní vzorek

Extrémním vzorkem výzkumu byla žena bydlící ve vyloučené lokalitě, se kterou byl veden neformální rozhovor. Ten trval přes dvě hodiny a byl tak nejdelším rozhovorem v tomto výzkumu. Byl na první pohled čistý s příjemnou atmosférou. I když návštěvu nikdo z rodiny neočekával, byla přijata bez problému a po celou dobu rozhovoru bylo cítit mnohem vřelejší přijetí než u rodin žijících mimo vyloučenou lokalitu. Patrné to bylo zejména z přirozenosti rozhovoru a z nahlédnutí do soukromého života paní Viktorie, který zprostředkovala otevřeným vyprávěním. Hned při prvním setkání byla důvěrnost našeho rozhovoru mnohem větší než u ostatních respondentů, se kterými jsme se setkali již poněkolikáté.

Ačkoli patřil rozhovor mezi nejotevřenější a s velice rychlým navázáním důvěry, nemohly být získané informace použity pro výzkum, neboť paní Viktorie nesplňovala kritérium výzkumu zohledňující místo bydliště.

4. 5. Realizace výzkumu

Výzkumný proces probíhal od listopadu 2012 do února 2013. Nejdříve jsme získali několik kontaktů od svých známých a následně je doplnili o kontakty zprostředkované klíčovým informátorem. Sběr dat se konal v nepravidelných intervalech setkávání s konverzačními partnery.

Během úvodní schůzky jsme se vždy zaměřili obecně na probrání celé životní historie dotyčného a až při dalších setkáních jsme se soustředili na vybranou životní etapu. Tuto strukturu doporučuje taktéž Rosenthalová, která v ní vidí výhodu pro lepší interpretaci určitých témat života jedince.¹¹⁸

Rozhovory byly vedeny individuálně a zaznamenávány na diktafon, pouze v jednom případě nechtěl být respondent nahráván. Místa rozhovorů byla volena tak, aby vyhovovala pohodlí dotazovaných a navozovala příjemnou atmosféru. Převážně se jednalo o domácnosti respondentů, dále pak o místní kavárnu a o místo výkonu práce. Rozhovory byly dlouhé obvykle jednu hodinu.

Celkově bylo osloveno deset Romů, z toho jeden představoval prostředníka (klíčového informátora) z důvodu lepšího navázání kontaktů s potencionálními respondenty. Pouze pět dotazovaných vyhovovalo kritériím výzkumu a souhlasili s dlouhodobějším výzkumným šetřením. S ostatními jedinci selhala ve dvou případech komunikace při domluvě setkání a s dalšíma dvěma nebylo možné rozvinout spolupráci z důvodu dlouhodobé pracovní cesty do zahraničí.

Důležitost existence prostředníka romského etnika, zvláště pro tento konkrétní výzkum, jsme ocenili hned v začátcích, kdy nalézání potřebných kontaktů bylo díky němu mnohem jednodušší. Při výběru vhodných respondentů nás zavedl i do sociálně vyloučené lokality, aby nám ukázal, že i zde žijí slušné a spořádané rodiny. Přestože získaná data nemohla být využita k dalšímu zpracování (jedno z kritérií výzkumu bylo bydlení mimo sociálně vyloučenou lokalitu), byla tato zkušenost podnětná pro celkové pochopení kontextu výzkumu.

Jak již bylo řečeno dříve, nedílnou součástí sběru dat je také pozorování. To bylo po každém interview zapisováno do terénního deníku výzkumníka a tvořilo důležitý zdroj poznatků při následné analýze dat.

---

¹¹⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 177.

Po pořízení rozhovorů byly jednotlivé záznamy přepsány do textového materiálu pomocí doslovné transkripce. Ačkoli je tato technika velmi časově náročná, byla vybrána kvůli jejímu neselektivnímu charakteru.¹¹⁹ Vzhledem k tématu, které není často předmětem zkoumání, bylo důležité zachovat všechna data a neomezovat se jen na shrnující či selektivní protokol. Textový materiál nebyl přepisován do spisovného jazyka ani nebyl stylisticky upravován, z důvodu zachování autentičnosti výpovědí.

4. 6. Proveditelnost výzkumu a zajištění kvality dat

Výzkum jsme vyhodnotili po prvních rozhovorech jako proveditelný. Výhodou byla znalost rodného města. Zároveň však tento fakt klade překážky v šetření, jelikož jsme v určité vztahové a významové síti, v určitém kulturně – společenském prostoru, podle kterého interpretujeme svůj vnější a vnitřní svět. Subjektivním vnímáním reality může být celý výzkum pokřiven, protože pozice výzkumníka ovlivňuje výzkumný proces od začátku až do konce.¹²⁰ Z opačného hlediska by mohlo dojít k zamezení přísunu zajímavého vzorku dat a to u těch respondentů, kteří by se rozhodli už dále na výzkumu nespolupracovat.

Kvalita a validita dat byla zajišťována opakovaným setkáváním s respondenty po dobu delší jak tři měsíce a postupným detailnějším zjišťováním během jednotlivých interview.

4. 7. Etické otázky

Při domlouvání rozhovorů jsme pokaždé uvedli jako důvod zkoumání přípravu diplomové práce. Před prvním rozhovorem byli respondenti seznámeni s tématem, okolnostmi a předpokládaným průběhem výzkumu. Dále jim bylo sděleno, že zůstanou v anonymitě a mají svobodnou vůli odmítnout reagovat na jakoukoliv otázku či

---

¹¹⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. str. 208 – 210.

¹²⁰ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. str. 70.

v případě nezájmu upustit od spolupráce. Při každém rozhovoru docházelo k opětovnému ověření ze strany výzkumnice, zda může být rozhovor nahráván na diktafon.

5. Výsledky analýzy dat

V rámci výzkumu jsme hledali *faktory ovlivňující začlenění Romů do majoritní společnosti ve městě Bruntál*. Snažili jsme se nalézt jejich *strategie* či *mapy začleňování*.

Výsledky výzkumu byly získány pomocí výzkumného designu zakotvené teorie, který se skládal z kódování a následné konstrukce vztahů mezi kategoriemi a subkategoriemi. V průběhu kódování jsme dospěli celkem ke čtyřem proměnným, jejichž koncepty a indikátory přiblížíme v následujícím textu. Tento potenciální základ budoucí teorie jsme uvedli do vzájemných vztahů a zvolili centrální kategorii, hrající klíčovou roli v konstruování teorie. Centrální kategorie je dostatečně inkluzivní (dokáže pod sebe pojmut další kategorie), je dostatečně abstraktní a proměňuje se v souvislosti se změnou podmínek.¹²¹

Výsledky výzkumu popíšeme v následujících podkapitolách, které jsme rozdělili podle vzniklých kategorií.

5. 1. Kódování

Z otevřeného kódování vzešly čtyři kategorie: **důraz na vzdělání, vazby s majoritou, výchova a chození do zaměstnání**. V následujícím textu objasním jednotlivé proměnné a názorně ukážu jejich indikátory na příkladech datového úryvku. Je na místě připomenout, že v jednom případě dotazovaný odmítl nahrávání na diktafon, proto budu využívat rovněž dat z deníku a nikoliv transkripci.

5. 1. 1. Výchova

Koncept výchovy byl u respondentů velice podobný, nikdo se výrazně nelišil od zbytku cílové skupiny. Všichni dotazovaní vzpomínali na **šťastné dětství**. Dara jej

---

¹²¹ ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 93.

popsala tímto způsobem: „*Nestrádalo se citově.*“ Andrea uvedla, že na nich rodiče nešetřili. Daniel: „*Já jsem měl se sestrou hezký dětství.*“

Velice obsáhlou subkategorii bylo **dodržování morálky**, v níž se objevovaly kódy jako respekt nebo úcta. Daniel: „*Byli jsme vychovaní jinak, když jsme viděli, že se starší bavili, my jsme odcházeli od stolu, abychom nebyli, poslouchali jsme, nesměli jsme do toho kecat.*“ „*Hold každé je jinak vychovanéj. To záleží, jak jsou lidé vychovaní, jak jsou vedeni. Respekt k rodičům. Mě mamka profackovala den před svatbou, z ostudy kabát před barákem, ale sklopil jsem hlavu a odešel. Jen jsem si zakouřil.*“

Dara: „*Tenkrát se muselo chodit do školy.*“ „*Tenkrát přísnější výchova, děcka si dnes nemají z čeho brát příklad, když není přísná výchova, z děcek prasata, teďka to je hnus, vše je ukazováno na internetu (myšleno násilí a sex, pozn. autorky). Moje generace má ještě morálku, dnes sex všude, akční hry. To je v rodině a ve výchově.*“

Andrea se při tématu morálky zmínila, že sice není věřící, ale církev podle ní vkládala do dětí lidskost.

S dodržováním morálky silně souvisí nastavené **hranice výchovy**. Andrea na toto téma sdělila, že i přestože její matka byla celý den v práci, stále ji se sestrami vychovávala (např. „*toto nedělej*“). Se sourozenci měli určené hranice, režim ve výchově. Mantinely výchovy se u Daniela projeví na učilišti, kdy chodil hodně za školu. „*Řekli (rodiče, pozn. autora) chceš ženu, buď budeš mít ženu nebo tady budeš do té doby, než se vyučíš a budeš poslouchat ještě nás.*“

V průběhu kódování vyvstala také subkategorie **orientace na budoucnost** míněná ve vztahu k potomkům. Daniel: „*Jak to beru já, všechno jde přes výchovu rodičů, co chtějí rodiče mít z dětí.*“ „*Pracovali oba dva rodiče, když chtěli, aby se děti měli dobře.*“ „*Každý si to udělá po svém. Když se chce mít dobře, v tom životě se bude mít dobře.*“ „*Protože mamka chtěla, aby z nás něco bylo, abysme měli nějaké výsledky za sebou, tak nás vedla k takový výchově, já myslím, že nás přivedla na cestu trošku přemýšlivějšího, asi trochu jinak než 60% populace jako romský.*“

Důležitou subkategorii, která protkávala i ty ostatní byla **změna doby**. Ta měla obzvláště vztah k dodržování morálky a k hranicím výchovy. Dara: „*Když nemá dítě pevnou ruku, dovoluje si. Dneska katastrofa.*“ Daniel: „*Ted' mladí neví, co to je vykání, úcta. Je to dobou, výchovou. Dneska jsou ty peníze fakt potřeba. Kdysi tak moc nebyli potřeba.*“

Poslední významnou subkategorii proměnné výchovy je **napodobování vzorců chování rodičů**. Marika: „*Když děti vidí, kde žijí, zafixují si to a pak tak žijí taky.*“ „*Důležitý je vzor od rodičů.*“ Dara: „*Prarodiče žili na Slovensku taky spořádaně, taky chodili do práce.*“ Daniel: „*Já to řeknu takhle, vrstevníci, co tady jsou kluci cigáni, ze 100% se vyučilo tak 30%, co tu školu dodělali a prošli, jinak ten zbytek úřady práce, práce od mládí, život jaký měli jejich rodiče, tak nápodobně. No, my jsme byli trošku jiní, tak jsme to brali trošku jinak.*“

5. 1. 2. Důraz na vzdělání

Dotazovaní ve svých výpovědích uváděli nutnost navštěvování vzdělávací instituce už v době svého dětství. Proces vzdělávání u všech zkoumaných začínal nástupem do **předškolního zařízení**. Daniel jej popisuje takto: „*Moje dětství bylo jak běžný dětství u vás, tzn. školka, mamka chodila do práce, byl jsem od malička ve školce, byl jsem zvyklý na sociální systém, který byl, tzn. školka, čeština doma.*“

Dara: „*Důležitý je vzor od rodičů, všichni chodili do školky, z kama mají vědět jak se zapojit.*“

Patrný **důraz na vzdělání** byl kladen rodiči respondentů zejména u středních škol a odborných učilišť.

Rodiče Andrei chtěli, aby se dcery vyučily řemeslo. Tehdy neměli žádný přehled o školách, chtěli, ať se užíví, důležitý byl pro ně výuční list. Naopak v současné době jsou rodiče Mariky nadšeni, že studuje vysokou školu a může se tak lépe uplatnit na trhu práce.

Daniel: „*...protože mi šlo o to, abych měl řidičák, abych mohl jezdit, abych měl nějaké řemeslo, abych rozuměl autu, protože auta mě dost bavily v té době, tam jsem byl 3 roky a vyučil jsem se jako mechanik zemědělských strojů, ve škole byla podmínka řidičák, tak to jsem všechno splňoval, pak s klukama z party jsme chtěli jít dál, tak jsme šli na nástavbu, na maturitu, na střední do Albrechtic.*“

Někteří z respondentů litovali, že nevyužili plně svého potenciálu, který jim byl připisován učiteli na školách. V dospělém věku proto **pokračují ve svém vzdělání**. Štěpánka a Andrea se dovzdělávaly kvůli pracovní příležitosti. Štěpánka: „*Ta (nadřízená, pozn. autora) mě hned dokopala k maturitě, pět let jsem ji dělala v Krnově na pedagogické škole a podařilo se jí mě zlomit k titulu, vystudovala jsem sociální*

pedagogiku v Brně.“ V současné době si i Dara bude dodělávat maturitní vzdělání. *„Sestra mě trochu nutí do školy, ať jdu na maturitu. Doma se nudím, tak bych si ji i šla zpátky dodělat, že bych pak měla lepší zaměstnání.“*

5. 1. 3. Chození do zaměstnání

Každý z respondentů má určitou **pracovní historii**. Například Dara dříve pracovala jako prodavačka a dělala záskok za uklízečku nebo kuchařku na jedné místní škole. Marika je studentka, má tedy za sebou velice krátkou pracovní historii, i přesto ale v době, kdy nestudovala, byla majitelkou (OSVČ) obchodu s oblečením. Ten ale pro malý zisk musela po roce fungování zavřít. Štěpánka se vyučila jako kuchař – číšník. *„To jsem absolvovala a pak sedm let jsem vykonávala tohle řemeslo. A protože to bylo povolání náročné a těžké co do fyzické námahy, tak jsem si zničila zdraví, a protože jsem musela ukončit řemeslo, ale nechtěla jsem být doma, tak jsme hledali řešení, co teda budu dělat.“* Po rekonvalescenci našla místo ve státní sféře, kde je dosud.

V textovém dokumentu se taktéž objevoval kód charakterizující **chut' k práci**. Ta se jasně objevila u Dary, která je nezaměstnaná: *„Když jsem chodila sama a ptala se, odmítli mě.“* U Štěpánky se projevila v případě, kdy musela ze zdravotních důvodů upustit od řemesla a hledat novou práci. *„(...) nechtěla jsem být doma.“*

Často vystával kód zohledňující **pracovní morálku**. Andrea o ní promluvila ve vztahu k systému, který byl dříve jiný. Rodiny si vážily práce, pracovali muž i žena. Daniel: *„To je asi tím sociálním systémem udělaný, každý to má jinak. Největší problém bylo to, že nebyli nuceni být zvyklí na práci jak naši rodiče, to je základ. Protože když je práce, je život. Když jsou peníze, život je zábava, je všechno. U nás přísloví: Nejsou peníze, není život.“*

Zřejmý byl rovněž **vliv lokálního prostředí** na práci. Objevoval se u Mariky, která musela po roce ukončit své podnikání v důsledku nízkého zisku peněz. Evidentní byl též u Dary, která byla odmítnuta v práci. Sama za sebe si myslí, že to bylo kvůli tomu, že je Romka, protože několik dnů na to byl na dané pracovní místo přijat nový zaměstnanec. *„Sehnat práci ve městě je těžké, ještě když jste Rom.“*

5. 1. 4. Vazby k majoritě

Nejfrekventovanější subkategorií této proměnné byly dobré **sousedské vztahy** (myšleno s majoritou) a **přátelské vztahy** s místními obyvateli. Štěpánka je líčí tímto způsobem: „*Vždy se na nás sousedé dívali jinak, ale potom, co zjistili, že jsme slušní, vycházeli s námi v pořádku.*“ V přepisu se objevovali další kódy jako například **reputace**, se kterou souvisí jistá sounáležitost obyvatel města neboli **znalost místních** (Romové a majorita dohromady), **soudržnost** a **důvěra**. Daniel je uvádí takto: „*Tady v Bruntále byla jedna zásada, tady se nerozdělovalo, jestli seš cigán nebo čech, drželo se normálně, že čech přišel na romské narozeniny, napil se, zatančil (pauza) bylo to normální, ti lidi nás znali.*“ Pozoruhodným prvkem byla pomyslná **hranice my x vy** (Romové a majorita), která nabývala různých dimenzí. Například u Daniela vypadala takto: „*My jsme řekli, že my jsme za to nemohli, že ten člověk za to pyká ten trest, ale my jsme za to nemohli. Lidi to nepochopili. Pak tu byly demonstrace. Nerad na to vzpomínám. Bruntál byl průměrný město, kde se nebáli místní sedět s Romama u jednoho stolu a bavit se. Viděl jsem to sám, když jsem vyrůstal.*“ Zajímavé pojetí hranice my x vy měla Dara: „*Všichni jsou teď spíše u vás bílých!* (ukázání prstem na výzkumnici).“ V podání Štěpánky, které pomohla s vybudováním kariéry její zaměstnavatelka, zněl indikátor kódu následovně: „*To co jsem, můžu poděkovat paní ředitelce, protože ona mě k tomu dokopala, kdyby nebylo jí, tak možná ani tu maturitu nemám.*“ Zároveň ale podotkla i toto: „*Ty myšlenky tam pořád jsou. Rom může mít tři tituly a bude pořád jenom Rom.*“ „*Nevím, kam to spěje ta doba, takových jako jsem já Romů je nás víc, ale my nic nezmůžem. Víte, ono je hrozně hezké, když se dozvíte, když má cigánka titul. Jo, to je skvělý. Ale to je všechno. Je to v lidech. A lidi jen tak nezměníte. Já vám říkám, tam to pořád je v těch lidech. Mám z toho trochu strach.*“

Shrnutí

U začleněných Romů se objevuje u všech respondentů stejný vzorec vzdělání začínající mateřskou školou a pokračující až k učilišti, střední nebo vysoké škole. Důraz na vzdělání je kladen již jejich rodiči. Někteří litují, že v minulosti nevyužili plně svého

potenciálu a v současné době si dodělávají potřebné vzdělání. Objevuje se taktéž představa čím lepší vzdělání, tím lepší práce.

Podobné atributy jsou i u výchovy, která byla nejjobsáhlejší kategorií, v počtu a dimenzionalitě kódů vůbec. Zajímavým elementem byl fenomén šťastného dětství, který byl zjevný u všech dotazovaných. Cílová skupina viděla autoritu ve svých rodičích, kteří jim vymezili určité hranice ve výchově a vedli je k dodržování zásad morálky. Rodiče si přáli lepší budoucnost pro své potomky. Tento fakt se objevuje taktéž u těch respondentů, kteří už mají vlastní děti. U začleněných Romů se projevuje napodobování vzorců chování jejich rodičů a všichni taktéž upozorňovali na změnu doby, která má vliv na všechny zmíněné kategorie.

Důležitou složku začlenění tvořily vazby s majoritou, ať už v rámci sousedských či přátelských vztahů nebo v pojmání pomyslné hranice my x vy. Nedílnou součástí faktorů ovlivňujících integraci bylo chození do zaměstnání. To se vyznačovalo určitou pracovní historií a pracovní morálkou. Vliv na práci zde mělo samozřejmě i lokální prostředí s velkým procentem nezaměstnanosti.

5. 2. Konstruování teorie

Ve výzkumu zaměřeném na zjištění faktorů ovlivňujících začlenění Romů byla jako centrální kategorie vybrána „strategie začleňování“. Ta se skládala ze čtyř typů, jejichž konkrétní podoba byla popsána v předchozím textu. Za použití paradigmatického modelu byly k této kategorii vztaheny zjištěné subkategorie. Názorně je tento model představen ve schématu č. 1.¹²²

Užití paradigmatického modelu je typické pro axiální kódování popisované Straussem a Corbinovou. Pracuje s pojmy jako: příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a následky. Práci s těmito prvky modelu a vytváření vztahů mezi kategoriemi popíšeme v následujícím textu.

---

¹²² ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 94.

Strategie jednání

Jako první jsme si v modelu určili strategie jednání, neboť právě ty vzešly z otevřeného kódování. Byly to vzniklé kategorie *důraz na vzdělání, výchova, vazby s majoritou a chození do zaměstnání*, které odpovídaly na výzkumnou otázku. Abychom nepopisovali pouze faktory, ale také celé mapy začlenění, bylo nutné další analyzování dat pomocí paradigmatického modelu.

Kontext

Strauss a Corbinová uvádí kontext jako „...soubor vlastností, které jevu náleží, tj. umístění událostí nebo případů tohoto jevu na dimenzionálních škálách...“. Kontext je zároveň určitým souborem podmínek, za nichž jsou uplatňovány strategie jednání nebo interakce určené ke zvládnutí, ovládnutí, vykonávání nebo reagování na určitý jev.¹²³ V našem pojetí řadíme do kontextu *pracovní morálku a pracovní historii, orientaci na budoucnost, morální hodnoty, šťastné dětství, sousedské vztahy, reputaci a přátelské vztahy s majoritními obyvateli města*.

Intervenující podmínky

Intervenující podmínky můžeme charakterizovat jako ty podmínky, které jsou obecné a usnadňují nebo naopak znesnadňují použití strategií jednání v daném kontextu.¹²⁴ V paradigmatickém modelu mají podobu *vysoké nezaměstnanosti* ve městě Bruntál, *atmosféry ve městě* myšlenou jako pomyslnou hranici my x vy (např. míra diskriminace, ne/existence demonstrací, akce společně pořádané Romy a majoritou apod.) a *změny doby* (odlišný politický režim, jiné morální hodnoty, představy o budoucnosti, globalizace atd.).

---

¹²³ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 75.

¹²⁴ Tamtéž.

Jev

Jev označuje myšlenku, případ, událost nebo dění, k němuž má vytyčený soubor jednání určitý vztah. K nalezení jeho znění můžeme dojít pomocí otázky: O čem toto jednání nebo interakce vypovídá?¹²⁵ Po položení tohoto dotazu se nám fenomén projevil jako *napodobování vzorců chování rodičů*. Tato kategorie se nám objevovala už v průběhu kódování, máme ji tedy podloženou sesbíranými daty.

Příčinné podmínky

Příčinné podmínky odkazují na události a případy vedoucí ke vzniku nebo projevu jevu.¹²⁶ Námí vymezený fenomén předchází příčinné podmínky, jako jsou *rodinné zázemí a primární socializace*.

Následky

Strategie jednání či interakce reaguje určitým způsobem na jev vyvolávající následky nebo výsledky tohoto jednání. V případě, že nedojde k popsanému jednání nebo dojde k jeho selhání, stále zde existují nějaké následky. Nalezení těchto důsledků je pro zakotvenou teorii velice důležité.¹²⁷ V tomto výzkumu, jestliže zůstanou zachované strategie jednání popsané v paradigmatickém modelu, jsou následky interakce určeny *úspěšným začleněním mezi majoritu a životem mimo sociálně vyloučenou lokalitu*.

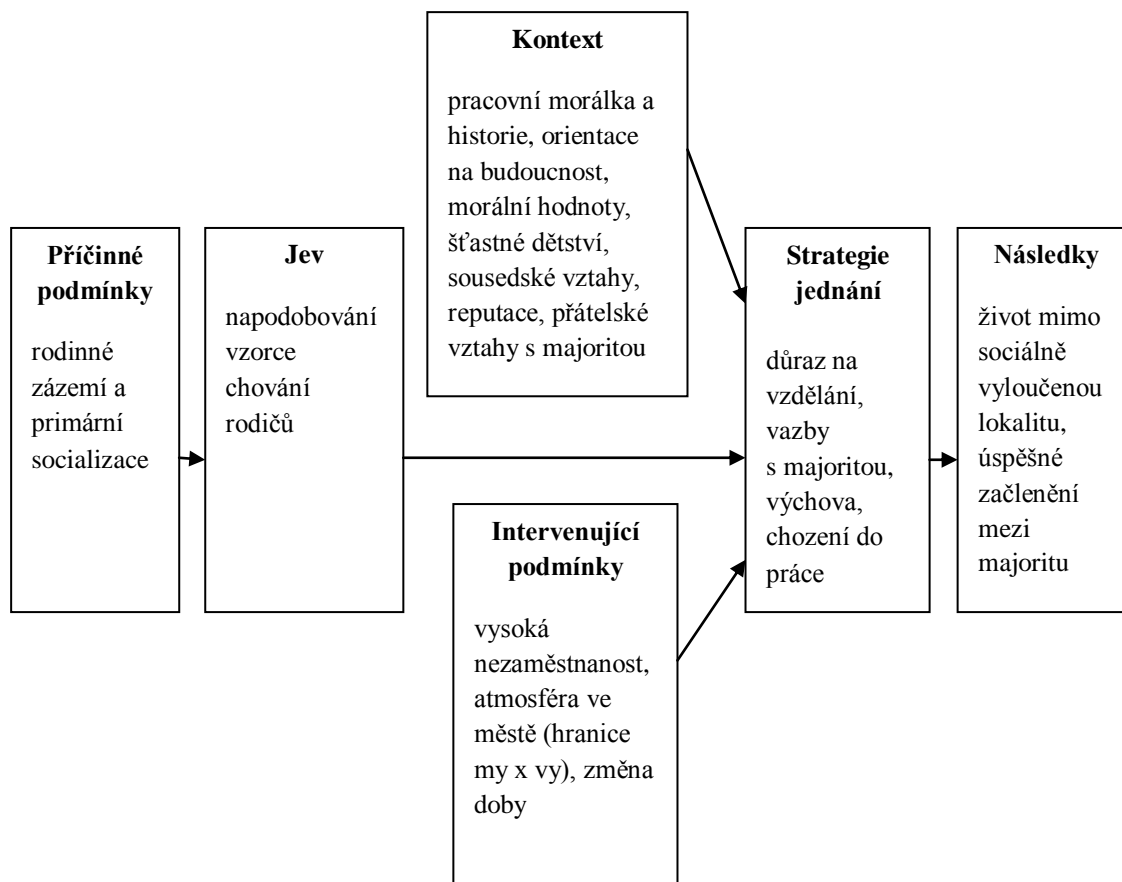
---

¹²⁵ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 73.

¹²⁶ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 73.

¹²⁷ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. str. 78.

Schéma č. 1.: Paradigmatický model s centrální kategorií „strategie začleňování“

5. 3. Shrnutí

Provedenou analýzou výzkumu jsme popsali mapy začleňování Romů do majoritní společnosti ve městě Bruntál. Výsledkem paradigmatického modelu se stalo napodobování vzorců chování rodičů. Takovéto napodobování má základ v primární socializaci a vytvořeném rodinném zázemí. V závislosti na jevu byly zjištěny podmínky nebo souvislosti, za kterých může dojít ke strategiím jednání vedoucím k úspěšné integraci mezi majoritní společností nebo k životu mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Strategiemi jednání byly vymezeny tyto kategorie: důraz na vzdělání, výchova, vazby s majoritou a chození do zaměstnání. Na ty mají ovšem ještě vliv obecné podmínky objevující se v místě realizace výzkumu. Konkrétně jsou jimi vysoká nezaměstnanost,

atmosféra ve městě reflektující vztah majority s menšinou a změna doby, charakterizována jiným politickým režimem, změnou morálky, globalizací apod.

Výsledky výzkumu vysvětlují v jakých podmínkách a v jakém kontextu strategie začleňování vznikají a odkrývají jejich následky. Závěrečné poznatky mají substantivní charakter, to znamená, že jsou vázány na podmínky, v nichž byla data sbírána, tedy na prostředí města Bruntál.¹²⁸

---

¹²⁸ ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, str. 94 – 95.

Diskuze

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit jednotlivé faktory ovlivňující začleňování Romů do majoritní společnosti ve městě Bruntál. Předpokládali jsme, že se u většiny konverzačních partnerů objeví obdobné životní dráhy, hodnoty a strategie, které jim pomohly zabránit rozvinutí závislosti na sociálním systému. V následující části textu shrneme výsledky výzkumného šetření a zodpovíme hlavní výzkumnou otázku a cíle výzkumu.

Analýzou dat se prokázalo, že všichni respondenti prožívali svá dětství v neustálé interakci s majoritní společností. Navštěvovali společně předškolní zařízení, společně trávili volný čas a udržovali vzájemné přátelství, aniž by pocítovali rozdíly v chování v důsledku odlišné barvy pleti či příslušnosti k romské menšině. Všichni konverzační partneři označili své dětství za šťastné, citově nestrádali. V místě bydliště byla rodina konverzačních partnerů známa, obvykle je předcházela dobrá pověst. Rodiče respondentů vždy měli zaměstnání, někteří za ním i dojížděli do jiného města. Důraz kladli zejména na vzdělání potomků, aby se v budoucnu byli schopni o sebe postarat. Několik respondentů uvedlo, že jejich rodiče v tehdejší době neměli detailnější představu o možnostech vzdělávání, proto za stěžejní považovali získání výučního listu. Několik dotazovaných litovalo výběru učiliště ke vzdělání, neboť pedagogy byli doporučováni na střední školy, ovšem rodiče věřili, že řemeslem se dá vždy lépe uživit. Všem dotazovaným se podařilo učiliště i střední školy dokončit, někteří si i v dospělém věku dodělávají maturitu či vysokoškolský titul. Motivací jim je udržení stávajícího zaměstnání a vidina lepší budoucnosti.

Dotazovaní bydlí v Bruntále nebo v blízkém okolí mimo sociálně vyloučené lokality. Většina z nich již má své rodiny a vychovávají potomky. Pouze dva respondenti jsou nezaměstnaní, práci však hledají a disponují několikaletou pracovní historií. Jedna konverzační partnerka je studentka vysoké školy, i tak v minulosti rok podnikala.

Zajímavým prvkem byla diskriminace, u které jsme předpokládali, že se bude nejvíce projevovat ve školních zařízeních. Setkal se s ní pouze jeden respondent, protože byl jediným romským žákem na celém učilišti (cca mezi dalšími 300 žáky), ze kterého po roce odešel na jinou školu. Paradoxně vůči předpokladu se diskriminace objevuje až v pozdějším věku, a to z důvodů „házení všech Romů do jednoho pytle“. U

stálých přátelských vztahů s majoritními osobami však k takovému chování nedochází. Respondenti se nestydí za svůj původ, ale mrzí je, že jsou na ně vztahovány předsudky a stereotypy místních obyvatel, kteří je spojují s ostatními romskými obyvateli (např. ze sociálně vyloučené lokality).

Pozoruhodným faktem bylo zjištění, že i přes interakci s majoritou udržují rodiny respondentů vazby s ostatními Romy, kteří zde žijí řadu let a pořádají pravidelné zábavy. Žádný z respondentů (ani jejich rodiče) nežije ve smíšeném manželství.

Empiricky bylo zjištěno, že zde existuje velice široká a komplexní síť úspěšně začleněných Romů, kterou nebylo možné prozkoumat z důvodu krátkého časového období a nenavázání hluboké důvěry potřebné k zúčastněnému pozorování v tomto soudržném společenství. V průběhu zpracování dat vyvstalo opomenuté kritérium cílové skupiny, které by bylo nutné vzít v úvahu při pokračování výzkumu. Vymezovalo by se osamostatněním a budováním vlastních rodin. Názorně se nám toto projevilo ve výsledku paradigmatického modelu, kde hlavním fenoménem bylo napodobování vzorců chování rodičů. To sice začíná už od primární socializace, ale v praxi je nejvíce patrné ve výchově potomků. S odstupem času shledáváme, že doba trvání výzkumu měla být delší než čtyři měsíce, aby se navázalo větší důvěry mezi výzkumníci a konverzačními partnery. I přesto zjištěné informace narušují zažitě stereotypy, které Romy považují za vyloučenou a neúspěšnou skupinu.

Prezentované téma výzkumu nebylo dosud ve městě Bruntál zkoumáno, proto bychom považovali za vhodné v něm pokračovat, neboť je zde potenciál mnoha dalších konverzačních partnerů. Důležitý prvek realizace výzkumu by pak představovalo navázání důvěry takovým způsobem, aby se výzkumník stal členem zkoumané skupiny.

Závěr

Cílem práce bylo poukázat na skutečnost, že neexistují pouze Romové s rozvinutou závislostí na sociálním systému, ale i tací, kteří se začlenili do většinové společnosti a žijí tak „neviditelný“ život. Proto byl místem realizace výzkumného šetření zvolen Bruntál, neboť i přes nepříznivé ekonomické a životní podmínky se zde nachází úspěšně začlenění Romové.

Výsledky výzkumu napomohli popsat mapy úspěšného začleňování Romů do majoritní společnosti a nalezení jejich konkrétních podob. Analýzou dat bylo odpovězeno na otázku, *kdo jsou tito začlenění Romové?* Zkoumáním se došlo k závěru, že jsou to lidé, kteří napodobují vzorce chování svých rodičů a tak se integrují do místní společnosti. Strategie tohoto jednání jsou pozorovány v oblastech výchovy, vzdělání, vazbách s majoritou a v chození do zaměstnání. U všech konverzačních partnerů se objevoval stejný vzorec vzdělávání začínající mateřskou školou a pokračující dalším navštěvováním školních zařízení. Na tento jev byl rodiči respondentů kladen velký důraz, neboť zde byla vidina lepší budoucnosti pro potomky. Zajímavým prvkem výchovy byl fenomén šťastného dětství objevující se ve všech výpovědích dotazovaných. Cílová skupina viděla autoritu ve svých rodičích, kteří je vedli k dodržování zásad morálky. I přesto, že někteří z konverzačních partnerů jsou nezaměstnaní, je u nich vyvinuta silná pracovní morálka projevující se soustavným hledáním práce. Ačkoli udržují respondenti přátelské, sousedské i pracovní vztahy s majoritou, neopomínají upozorňovat na stálou soudržnost s romskou menšinou.

Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že pro úspěšné začlenění je nutné napodobovat vzorce chování rodičů, pramenící z primární socializace a rodinného zázemí, strategiemi jednání, které byly popsány ve výzkumu.

Veškeré dosažené informace zkoumání nám napomohly odkrýt další, neprobádaný rozměr města a narušit zažitý stereotyp pojednávající o Romech jako o vyloučené a neúspěšné skupině.

Použitá literatura a další zdroje

- ALEXANDER, J. C. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, 16 - 48. ISBN 80-7325-111-6.
- BENDOVIÁ, K. *Manuál pro psaní diplomových prací na Katedře psychologie FF UP v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 65 s. ISBN 978-80-244-2930-4.
- BLECHA, I. *Filosofie*. 4. oprav. a rozšíř.v. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 277 s. ISBN 80-718-2147-0.
- CEPEK, J. *Bruntál 1213*. Bruntál: Tiskárna Apro, 1998, 128 s., obr. příl. ISBN 80-238-3257-3.
- GEERTZ, C. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 565 s. ISBN 80-858-5089-3.
- GIDDENS, A. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001, 149 s. Myšlenky (Mladá fronta), sv. 2. ISBN 80-204-0906-8.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
- MALINA, J. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 303 s. ISBN 978-80-7204-560-0.
- MAREŠ, P. a T. SIROVÁTKA. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, roč. 44, č. 2, 271–294. ISSN 0038-0288.
- MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, 41 s. ISBN 80-870-0715-8.
- MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006, 41 s. ISBN 80-870-0715-8.
- MAREŠ, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, roč. 36, č. 3, s. 285-297. ISSN 0038-0288.
- MIKO, V. *Česko-romské vztahy*. vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2010, 130 s. ISBN 978-80-7399-938-4.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

- NAVRÁTIL, P. Integrace (Romů) v kontextu životních situací: konceptualizace. *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, roč. 10, 53 - 72. ISSN 1214-813x.
- POTŮČEK A KOL., M. Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku. Praha, 2002. 514 s.
- Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-014-8.
- ROOM, G. J. Social exclusion, solidarity and the challenge of globalization. *International journal of social welfare*. 1999, roč. 8, s. 166-174. ISSN 1369-6866.
- SARTORI, G. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2011. 146 s. ISBN 978-807-3633-806.
- SILVER, H. Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International labour review*. 1994, roč. 133, 5-6, s. 531-578. ISSN 1564-913x.
- Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, 2004, 237 s. Rubikon (Masarykova univerzita), sv. 9. ISBN 80-862-5119-5.
- Strategický plán Lokálního partnerství Bruntál: Plán integrace sociálně vyloučených osob ve městě Bruntál*. Bruntál, 2011. 91 s.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-858-3460-X.
- SZALÓ, C. Sociální inkluze a předpoklad kulturní zakotvenosti politické identity občanství. *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2003, roč. 9, 35 - 50. ISSN 1214-813x.
- ŠIMEK, M. *Podpora zaměstnatelnosti znevýhodněných skupin obyvatel v České republice: nové přístupy a jejich efekty*. 1. vyd. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2010, iv, 142 s. ISBN 978-80-86572-66-6.
- ŠIMÍKOVÁ, I., VAŠEČKA, I. a kol.: *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 1. vyd..Brno: Barrister and Principál 2004. ISBN 80-7364-009-0.
- ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.
- VLÁDA ČR. *Předsednictví české republiky v dekádě romské inkluze 2005-2015*. Praha.

VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011*. Praha, 2012.

Internetové zdroje:

Bruntál. *Slezská Harta: Členské obce mikroregionu* [online]. 2009. vyd. [cit. 2012-11-29]. Dostupné z: <http://www.slezskaharta.eu/>.

LOCKWOOD, D. Civic integration and class formation. *The British journal of sociology* [online]. 1996, roč. 47, č. 3, 531 - 550 [cit. 2013-03-02]. ISSN 1468-4446. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/591369?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21101752822291>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Obyvatelstvo podle věku, národnosti a pohlaví. Český statistický úřad [online]. 26. 3. 2011 [cit. 2013 - 02 - 23]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCReZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZGvxIGdg9_Fz_EMeCEgY2b38XZ89gIIvLxTHEP8wx2NEFJM4ZHOIY5u_t7-MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uEPNYwlyDolzhPstJzEvX88wrSU1PLR_J6tGDJ98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiilGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmArq34D8QlDDwAG10C_KFWcoe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0FYe_k3OQmaGJYwUAIQCAbFsBAAA.&vseuzemi=null&void=.

PEACE, R. Social exclusion: A concept in need or definition?. *Social policy journal of New Zealand Te puna whakaaro* [online]. 2001, č. 16, 17 - 35 [cit. 2013-03-04]. ISSN 1177-9837. Dostupné z: <http://www.msd.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/publications-resources/journals-and-magazines/social-policy-journal/spj16/16-pages17-36.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Obyvatelstvo podle národnosti a podle velikostních skupin obcí, okresů a správních obvodů ORP - Moravskoslezský kraj. Český statistický úřad [online]. 26. 3. 2011 [cit. 2013 - 02 - 23]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR>

88jsTjDN7GAlf3WwcNiCREZGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrs
HRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZG
xxIGdg9_Fz_ECCLxdjQxKCEgc3b38XZM7iEgdnQAMjlcEM8Q9zDHZ0cSwA6Q5
xDPP39vfxBOoOAPJDIgOi_J2CHKOA_BCgZj9HDx9XFyDHr4SBNcw1KMoV7smc
xLx0Pc-
8ktT01CKhRwuWfG9st2BiYPRkYC1LzCINrShiEECo8yvNTUotalszVZZ7yoNuJqDT
C_4DQQkDD9BGtyBfmKXsIY5OoT7eQOdzeLq4-
oUEhPkDBaPCvIMMDI0rAHNH9AFIAQAA&vseuzemi=null&void=.

Z historie Bruntálu. *Město Bruntál: ...město mezi horami a vodou* [online]. 2010 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362>.

Rada vlády pro záležitosti romské menšiny. *Vláda České republiky* [online]. Praha, 2009 - 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/uvod-5779/>.

Dekáda romské inkluze 2005 - 2015. *Vláda České republiky* [online]. 2009 - 2013. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dekada-romske-inkluze/dekada-romske-inkluze-74018/>.

Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2011. *Vláda České republiky* [online]. 2009 - 2013. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>.

Vize a poslání. *Agentura pro sociální začleňování* [online]. 2013. vyd. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>.

Romská národnostní menšina. *Vláda České republiky* [online]. 2006. vyd. Praha [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-cr-za-rok-2011-100979/>.

Romové na celém světě oslavují Mezinárodní den Romů. *Romea.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-03-27]. ISSN 1804-9117. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/romove-v-nedeli-8-dubna-oslavi-mezinarodni-den-romu>.

Občanské sdružení Liga [online]. [cit. 2013-01-29]. Dostupné z: <http://www.ligabruntal.cz/main.php?s=1>.

O nás. *Help - in, o. p. s.* [online]. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.help-in.cz/O-nas.html>.

Historie. *Drom: romské středisko* [online]. 2008 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.help-in.cz/O-nas.html>.